

Z archiwum Aleksandra Mardkowicza: listy Zaracha Zarachowicza

ANNA SULIMOWICZ-KERUTH

ORCID: 0000-0003-4560-8936

Uniwersytet Warszawski, Wydział Orientalistyczny
Zakład Turkologii i Ludów Azji Środkowej

Uniwersytet Jagielloński, Wydział Filologiczny
Instytut Językoznawstwa, Przekładoznawstwa i Hungarystyki,
Ośrodek Dokumentacji Językowej

From the Aleksander Mardkowicz Archive: Letters by Zarakh Zarakhovich

Summary: The paper presents the original content accompanied by a translation into Polish of 13 letters written between 1933 and 1937 by Zarach Zarachowicz of Halicz to well-known social activist, writer and publisher Aleksander Mardkowicz of Łuck. The epistles shed light on personal contacts between members of the Karaite communities of Łuck and Halicz, providing information, albeit to a limited degree, on their views and considerations regarding the identity of Karaites and the preservation of the Karaim language. Written entirely in South-Western Karaim, the letters are also a valuable source of linguistic material. In the introduction, Zarachowicz's life and publications are presented, as well as additional data regarding the hitherto unknown origins of his family.

KEYWORDS: Aleksander Mardkowicz, Zarach Zarachowicz, Karaites of Lutsk, Karaites of Halicz, Polish-Lithuanian Karaites, Karaim language.

Uwagi wstępne

W tej części prywatnego archiwum działacza społecznego, pisarza i wydawcy z Łucka, Aleksandra Mardkowicza (1875–1944), która przetrwała dramatyczne wydarzenia w końcówce II wojny światowej i „repatriację” członków jego rodziny z Łucka do Polski w jej nowych granicach, by trafić następnie do zbiorów Józefa Sulimowicza, znajduje się pewna liczba listów karaimskich działaczy społecznych z różnych skupisk. Korespondencja działaczy młodzieżowych z Republiki Litewskiej została opublikowana przez autorkę w ubiegłym roku.¹ Wśród 12 listów pięć było napisanych w języku karaimskim, pozostałe zaś po rosyjsku. Natomiast publikowane poniżej napisane zostały wszystkie po karaimsku, co sprawia, że stanowią interesujący materiał także dla językoznawców. Wymarły dziś dialekt południowo-zachodni w postaci, w jakiej zachował się w okresie międzywojennym, znany jest przede wszystkim z publikacji Mardkowicza², w tym także z zamieszczonych w wydawanym przezeń czasopiśmie „Karaj Awazy” artykułów autorstwa nadawcy listów, Zaracha Zarachowicza (1891–1952) z Halicza. Napisane w latach 1933–1937 listy w przeciwieństwie do tekstów we wspomnianym periodyku nie zostały podane redakcyjnej obróbce przez Mardkowicza, można więc przyjąć, że stanowią one zapis języka mówionego w Halczu w latach 30. XX w.

-
- 1 A. Sulimowicz-Keruth, *Z archiwum Aleksandra Mardkowicza: listy z Poniwieża*, „Almanach Karaimski” (dalej jako AK) 2021, T. 9, s. 89–205.
  - 2 W końcu lat 20. XX w. Mardkowicz dla podtrzymania zanikającej wśród Karaimów znajomości rodzimego języka podjął działalność pisarską i wydawniczą. W latach 1930–1939 opublikował w języku karaimskim osiem broszur z własnymi utworami wierszem i prozą oraz 12 numerów czasopisma „Karaj Awazy”. Wydał także amatorski słownik dialektu południowo-zachodniego. O jego życiu i działalności zob. A. Sulimowicz, *Aleksander Mardkowicz — działacz społeczny, pisarz i wydawca*, „Awazymyz” 1999, nr 2 (3), s. 3–4; eadem, *Język karaimski. Starania o jego zachowanie*, w: *Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych*, „Języki Obce w Szkole”, 2001, z. 6, s. 37–44. eadem, *Listy do Łucka. Aleksander Mardkowicz jako adresat korespondencji Ananiasza Zajączkowskiego*, AK 2014, T. 2, s. 36–62; W. Zajączkowski, *Mardkowicz (Mardkowicz Kokizow) Aleksander, krypt. Al-Mar (1875–1944)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, Wrocław, Warszawa, Kraków 1974, s. 617–618.

Ich nadawca, Zarach Zarachowicz z Halicza, aktywnie uczestniczył w życiu religijnym i kulturalnym tamtejszej gminy. Ponieważ zachowała się tylko część korespondencji, trudno powiedzieć, kiedy się rozpoczęła i z czyjej inicjatywy. W pierwszym z publikowanych listów, datowanym 31 grudnia 1933 r. Zarachowicz wspomina o osobistym spotkaniu. Miało ono miejsce zapewne podczas wycieczki do Trok i Wilna, gdy grupa jej uczestników, halickich Karaimów, 5 lipca 1933 r. zatrzymała się po drodze w Łucku³. Niewątpliwie jednak znali się z Mardkowiczem wcześniej — w liście do hachana Seraji Szapszała z 23 czerwca 1929 r. nowo mianowany łucki hazzan Rafał Abkowicz wspomina o przyjeździe Zarachowicza do Łucka na Święto Tygodni.⁴ Halicki działacz pomagał Mardkowiczowi przy wydaniu zbioru pieśni religijnych *Zemerter*⁵, a w 1932 r., w trzecim numerze wydawanego przezeń karaimskojęzycznego „Karaj Awazy” zamieścił swój artykuł⁶. Możemy też przypuszczać, że obaj pozostawali w kontakcie także po roku 1937 r., z którego pochodzi ostatni publikowany list — dalsza korespondencja, niestety, nie zachowała się, podobnie jak ewentualne brudnopisy odpowiedzi Mardkowicza⁷.

Autor listów

„Jedną z najświetlejszych postaci halickiej społeczności karaimskiej” okresu międzywojennego nazwał Zaracha Zarachowicza turkolog i archiwista

---

3 Wycieczka z Halicza, „Myśl Karaimska” (dalej jako МК) 1934, z. 10 (1932–1944), s. 121.

4 BwLAN F143-1005 fol. 8r^o.

5 *Zemerter (Karaj sezinde)*. Jarykka cyhardy Aleksander Mardkowicz. Łuckada 1930 / *Pieśni religijne karaimów (w języku karaimskim)*. Wydał Aleksander Mardkowicz, Łuck 1930, s. VI.

6 Z. Zarachowicz, *Chaci Sefira (Jarty Sannyn)*, „Karaj Awazy” (dalej jako КА) 1932, z. 1 (3), s. 18–19.

7 W korespondencji Mardkowicza sporadycznie zachowały się brudnopisy odpowiedzi (na przykład na list Jakuba Maleckiego z Poniewieża, zob. A. Sulimowicz-Keruth, *Z archiwum...*, op. cit. s. 155–157). W tym miejscu warto zauważyć, że listy Mardkowicza mogą się znajdować w archiwum Zarachowicza, przekazanym do Muzeum Historii i Kultury Karaimów w Haliczu. W obecnej sytuacji nie można tego jednak potwierdzić.

Zygmunt Abrahamowicz w swoim szkicu o dziejach gminy w Haliczu.⁸ Urodzony 21 grudnia 1890 r. Zarachowicz był najstarszym z czterech synów Mojżesza syna Zaracha i Estery z domu Eszwowicz. W 1904 r. ukończył z bardzo dobrymi wynikami 6-klasową męską szkołę ludową w Haliczu. Jeszcze przed wybuchem I wojny światowej podjął pracę w miejscowym sądzie jako urzędnik.⁹ W 1915 r. trafił do Symferopola na Krymie i podjął naukę w Karaimskiej Wyższej Uczelni Duchownej (Midrasz Hazzanim). Po powrocie do Halicza zawarł 23 stycznia 1919 r. związek małżeński z Janiną Szulimowicz (1900–1984). Rok później rodzinę Zarachowiczów dotknęła tragedia: 27 lutego 1920 r. na tyfus zmarł ojciec, a niespełna trzy tygodnie później, 17 marca, również na tyfus dwaj młodszy bracia, 23-letni Jehuda i 20-letni Józef (trzeci brat, Ezua, zmarł jako dziecko w 1897 r.). W sierpniu tegoż roku Zarach i Janina stracili pierwsze dziecko, 8-miesięcznego Józefa. W 1921 r. ponownie zostali rodzicami — na świat przyszła córka Ada, dwa lata później druga, Amalia, a w 1926 r. syn, Edmund (Mojżesz). Mieszkali przy ulicy Karaimskiej w narożnym domu przy zjeździe do dawnej przeprawy promowej przez Dniestr.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Zarachowicz kontynuował pracę urzędnika w Sądzie Powiatowym w Haliczu. Jednocześnie angażował się w życie społeczne i kulturalne halickiej gminy karaimskiej. Wszedł w skład pierwszego zarządu gminy, który ukonstytuował się 5 kwietnia 1919 r., uczestniczył też w pracach nad przygotowaniem statutu gmin karaimskich w RP. Podczas konferencji Karaimów polskich w Haliczu 11 czerwca 1927 r. wystąpił z referatem na temat stosunku rządu do wyznania karaimskiego, zarządzania gminami i prawie kobiet do głosowania w wyborach duchownych.¹⁰

---

8 Z. Abrahamowicz, *Dzieje Karaimów w Haliczu*, „Przegląd Orientalistyczny”, 2001, nr 1–2 (196–197), s. 14.

9 M. Pawelec [rec.], *Stefan Gąsiorowski, Zarach Zarachowicz i jego wyniesienie na urząd hazzana w Haliczu w 1929 r. Przyczynek do dziejów liturgii karaimskiej*. „Kwartalnik Historii Żydów”, nr 4 (244) 2012, s. 573–581, AK 2015, 4, s. 272.

10 *Konferencja w Haliczu*, MK 1929, T. 2, z. 1, s. 48. Nie ulega wątpliwości, że Zarachowicz w swoim referacie wygłoszonym w imieniu halickich Karaimów opowiadał się za przyznaniem kobietom prawa głosu w wyborach duchownych, gdyż takie stanowisko zajmowała gmina w Haliczu już

Gdy w 1933 r. halicki hazzan, Izaak Abrahamowicz zrezygnował ze stanowiska, jego obowiązki powierzono tymczasowo Zarachowiczowi, który 21 grudnia 1929 r. otrzymał od hachana Seraji Szapszała uprawnienia do pełnienia funkcji hazzana.¹¹ Pełnił je, o czym zresztą wspomina w jednym z listów, przez kilka miesięcy do chwili przeprowadzki z Żyrawy do Halicza nowego przywódcy duchowego gminy, Marka Leonowicza, w maju 1934.

Zarachowicz udzielał się także na niwie społeczno-kulturalnej. Był współzałożycielem i pierwszym prezesem Związku Oświatowego Młodzieży Karaimskiej „Odrodzenie”¹². W 1937 znalazł się w gronie członków założycieli Towarzystwa Miłośników Historii i Literatury Karaimskiej. Wspierał działalność oświatową powstałego w 1932 r. z inicjatywy Sabiny z Samuelowiczów Nowachowiczowej Koła Pań Karaimskich, do którego należała zresztą jego żona, Janina. Zarachowicz wygłosił dla członkiń Koła 12 referatów poświęconych religii karaimskiej i dziejom karaimizmu oraz historii i literaturze Karaimów.¹³ Dla biblioteczki tej organizacji kopiował dzieła religijne w języku karaimskim i hebrajskim. W archiwum Koła zachowała się kopia dzieła Elijahu Basziaczego (ok. 1420–1490) *Ḥaluḳat ha-Ḳara'im ye-ha-Rabanim* (o różnicach między karaimizmem a judaizmem rabinicznym), która wyszła spod jego ręki. Kilka sporządzonych przezeń rękopisów

---

podczas poprzedniej konferencji w listopadzie 1924 i zastrzegając sobie prawo do osobnych rozstrzygnięć, w swoim projekcie statutu przyznała prawo głosu każdemu członkowi gminy „który ukończył 21 rok życia i ułożoną na niego kwotę na cele wyznaniowe opłacił”, członkami gminy były zaś „wszystkie osoby wyznania karaimskiego bez różnicy płci i wieku stale zamieszkałe w mieście Haliczu i jego okolicach”. zob. Statut Karaimskiej Gminy Wyznaniowej w Haliczu, AAN 1461 s. 190, 196.

11 S. Gąsiorowski, Stefan, *Zarach Zarachowicz i jego wyniesienie na urząd hazzana w Haliczu w 1929 r. Przyczynek do dziejów liturgii karaimskiej*. „Kwartalnik Historii Żydów” 2012, nr 4 (244), s. 574–576. Autor mylnie utożsamia nadanie uprawnień z zajęciem stanowiska hazzana, które było obsadzane w drodze wyborów, a nie mianowania. Pomyłkę tę i inne prostej w recenzji M. Pawelec (AK 2015, T. 4, s. 269–273). Sam Zarachowicz zresztą pisze, że obowiązki hazzana pełni jedynie tymczasowo „z woli Adonenu [Szapszała]” (list nr 1 z 31 grudnia 1933 r.).

12 *Halicz*, MK 1924, rok 1, zeszyt 1, s. 34.

13 A. Sulimowicz, *Działalność społeczna i edukacyjna Koła Pań Karaimskich w Haliczu*, AK 2015, t. 4, s. 89–92.

znajduje się obecnie w zbiorach Instytutu Ben Cwi w Izraelu.¹⁴ W 1927 r. wspólnie z Nowachem Szulimowiczem wydał w formie odbitki hektograficznej przekład Lamentacji Jeremiasza na podstawie rękopisu Jeszui Josefa Mordkowicza.¹⁵

Jeszcze podczas pobytu na Krymie w czasie I wojny światowej opublikował na łamach organu Taurydzkiego Zarządu Duchownego artykuł przybliżający czytelnikom ówczesne położenie gminy karaimskiej w Haliczu, oddzielonej od innych skupisk granicą.¹⁶ Już w niepodległej Polsce wszedł w skład komitetu redakcyjnego ukazującej się w Wilnie od 1924 r. „Myśli Karaimskiej” i na jej łamach opublikował kilka swoich tekstów. Szczególnie obszerny był jego wkład w pierwszy numer czasopisma, w którym znalazły się aż trzy materiały jego autorstwa.¹⁷ Po zmianie redaktora naczelnego w 1929 r. i objęciu tego stanowiska przez Ananiasza Zajączkowskiego, który nadał „Myśli Karaimskiej” charakter naukowy, ukazały się już tylko jeden artykuł i dwie notatki podpisane nazwiskiem Zarachowicza.¹⁸ Gdy w 1931 r. Mordkowicz wydał pierwszy numer „Karaj Awazy”, Zarachowicz podjął współpracę z nowym tytułem. Pierwszy artykuł jego autorstwa, poświęcony tradycji obchodów *chaci sefira*, połowy odliczania od Święta Przaśników do Święta Tygodni, ukazał się, jak było wcześniej

-
- 14 D. Shapira, *Osef hadash bi-mekhon Ben-Tsvi shel mismakhim Kara'iyim mi-mizrah Eropah* [Nowa kolekcja dokumentów karaimskich z Europy Wschodniej w Instytucie Ben-Cwiego], „Pe'amim” 2002, 90, s. 155, 167.
- 15 T. Kowalski, *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, Kraków 1929, s. lxxviii.
- 16 Zarahovič”, Zarah”, *O karaimah” goroda Galiča*, „Izvestiâ Tavričeska-go i Odesskago Karaimskago Duchovnago Prawleniâ” 1917, z. 4, s. 19–22.
- 17 Były to: *Kilka uwag o naszych zadaniach w chwili obecnej*, MK 1924, z. 1, s. 5–6; *Ze statystyki Karaimów w Haliczu*, ibidem, s. 32–33 oraz *Listy z Halicza*, ibidem, s. 26–30. W kolejnych zeszytach ukazały się: artykuł *Josef Mordkowicz (1802–1884) (W 40-tą rocznicę zgonu)*, MK 1925, z. 2, s. 20–23 oraz krótkie notki z życia gminy halickiej podpisane Z.Z.: *Nauczanie religii karaimskiej*, MK 1925, z. 2, s. 41–42; *Restauracja kienesy*, ibidem, s. 42; *Organizacja gminy*, MK 1926, z. 3, s. 26; *Otwarcie szkoły parafialnej*, ibidem; *Restauracja kienesy*, ibidem, s. 27; *Nowi abiturjenci*, ibidem, s. 27.
- 18 Zarachowicz, Zarah, *Dziesięciolecie kapłaństwa Utłu hazzana Szemai Firkowicza*, MK 1931 T. 2, z. 3–4 (1930–1931), s. 77–81; idem, *Budowa domu karaimskiego*, MK 1936, R. 11, z. 11 (1935–1936), s. 118; idem, *Koło Pań Karaimskich*, ibidem, s. 119.

wspomniane, w 1932 r., w numerze 3 czasopisma. Począwszy od roku 1935 w zawartości każdego numeru znajdujemy materiał podpisany nazwiskiem Zarachowicza.¹⁹

Czas II wojny światowej Zarachowicz spędził w Haliczu. Po jej zakończeniu nie zdecydował się na wyjazd w ramach tzw. repatriacji i pozostał w rodzinnym mieście. Zmarł w niejasnych okolicznościach (według oficjalnej wersji śmiercią samobójczą) 11 grudnia 1952 r. Jego grób znajduje się na miejscowym cmentarzu karaimskim.

Treść listów

W listach Zarachowicza, podobnie jak we wspomnianej na wstępie korespondencji z Poniewieża, przewija się temat dystrybucji wydawnictw Mardkowicza. Co ciekawe, o ile na Litwie były one rozprowadzane odpłatnie, o tyle w wypadku Halicza Mardkowicz najwyraźniej nie jest nastawiony na zwrot kosztów i najchętniej przekazuje je bezpłatnie, co z kolei budzi opory Zarachowicza (list nr 1 z 31 grudnia 1933 r.).

W przeciwieństwie do listów od poniewieskich działaczy korespondencja Zarachowicza nie obfituje w szczegóły dotyczące życia gminy i stosunków wewnątrz niej panujących. Można to tłumaczyć innym typem osobowości, wydaje się jednak, że pewną rolę w tej powściągliwości mogły odgrywać także różnice poglądów. Zarachowicz darzy Mardkowicza wielkim szacunkiem i podziwem, czemu daje wyraz w każdym liście, nie sposób jednak oprzeć się wrażeniu, że starannie unika polemiki z jego poglądami. Widoczne jest to zwłaszcza w kwestii tożsamości Karaimów — Mardkowicz w swoich utworach — i zapewne także w korespondencji — akcentuje jej aspekt etniczny, którego głównym wyznacznikiem jest język, podczas gdy dla Zarachowicza, posiadającego religijne wykształcenie i zaangażowanego w życie duchowe społeczności, fundamentem karaimskiej tożsamości jest przede wszystkim wyznanie. Swemu odmiennemu pogładowi na tę sprawę daje wyraz jednak tylko raz, gdy zapewne w reakcji na wspomniane przez Mardkowicza odkrycia dotyczące etnicznego pochodzenia

---

19 Zarachowicz, Zarach, *Łuwachy Һazzanłarnyn Halicte*, KA 1935, z. 8, s. 23; idem, *Uruwu jaryk ęltiwicilernin*, KA 1936, z. 9, s. 2–6; idem, *Jaty ulus-išcinin*, KA 1936, z. 11, s. 22–28; idem, *Konaklyhy Hadży-Babany Halicte*, KA 1938, z. 12, s. 6–8; Zarachowicz, Zarach ben Moses [wyd.], *Ic kyna*, KA 1936, z. 10, s. 3–4.

Karaimów, pyta retorycznie: „czy nie lepiej być nam tym, czym byli nasi ojcowie i dziadowie?” (list nr 9 z 28 stycznia 1937 r.). Bez wątpliwości jednak szczerze popiera działania Mardkowicza zmierzające do zachowania i odrodzenia języka karaïmskiego, wzbogacenia narodowej literatury i ożywienia życia społeczno-kulturalnego.

Obaj korespondenci żywo interesowali się publikacjami na temat Karaimów. Zarachowicz, do którego wiadomości docierały z opóźnieniem, mylnie przypisuje S. Poznańskiemu autorstwo edycji karaïmskich dokumentów źródłowych dokonanej przez J. Manna, docenia przy tym wkład żydowskiego badacza w zachowanie karaïmskiej spuścizny, pisząc nie bez nuty goryczy: „Wie Pan, powiem: dobrze, że je [Poznański] zebrał. W przeciwnym wypadku zjadłyby je myszy i nic byśmy o nich nie wiedzieli” (list nr 10 z 2 kwietnia 1937 r.).

Listy przynoszą też wyjaśnienie, jaką „ankietę” ma na myśli karaïmski działacz młodzieżowy z Litwy, Michał Tynfowicz w swoim liście z 28 listopada 1937 r., gdy pisał: „oto prosi Pan, by nie pozostawiać bez odpowiedzi ankiety, która... spokojnie leży wśród papierów. Naprawdę, wstyd ogarnia, że do tej pory nic nie napisaliśmy, ale nie zapomnieliśmy o jej istnieniu i w odpowiednim czasie zaczniemy szukać odpowiedzi na zawarte w niej pytania”²⁰. Zarachowicz z kolei wspomina o „kwestionariuszach”, które rozdał wśród członków gminy i uzyskał obietnice odpowiedzi na zawarte w nich pytania (list nr 6 z 8 lutego 1935 r.). W archiwum Koła Pań Karaïmskich zachował się dokument noszący nazwę „Plan badania kultury karaïmskiej ze stanowiska etnografii”²¹. Przedstawia on wykaz 18 szczegółowo opisanych zagadnień dotyczących życia i kultury materialnej Karaimów, które miały stanowić przedmiot badań.²² Poprzedzone zostały one instrukcją, w jaki sposób jakiego rodzaju dane należy pozyskiwać,

---

20 A. Sulimowicz-Keruth, *Z archiwum...*, op. cit., s. 93.

21 JSul.vI.o8.24a.

22 Były to kolejno: pożywienie i ogień, łowiectwo i rybołówstwo, hodowla zwierząt, uprawa roli i narzędzia rolnicze, obróbka surowców, odzież, sposób osiedlania się, obrzędy rodzinne, budownictwo, sprzęty domowe, transport i komunikacja, obrzędy doroczne, prawo zwyczajowe i życie społeczne, wierzenia, lecznictwo, literatura karaïmska, ludowa sztuka karaïmska, gry i zabawy.

zawierającą również prośbę o zbieranie i na bieżąco przekazywanie informacji na adres Mardkowicza w Łucku. Wydaje się, że to właśnie o ten dokument, nazywany „ankietą” lub „kwestionariuszem”, chodziło. Z listu Zarachowicza wynika, że Mardkowicz rozesłał go na początku roku 1935. Mardkowicz interesował się karaimskim folklorem, a efektem tych zainteresowań były opublikowane przezeń zbiory przysłów karaimskich²³. Choć formalnie nie był członkiem Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, łucki działacz angażował się w prace sekcji etnograficznej Towarzystwa — z udziałem Mardkowicza i przedstawiciela młodego pokolenia łuckich Karaimów, Aleksandra Gołuba (1914–2005), przystąpiono nawet do zbierania materiałów etnograficznych i demograficznych, które posłużyć miały do przygotowania publikacji dotyczącej Karaimów²⁴. Wszystko wskazuje na to, że przesłane Zarachowiczowi „kwestionariusze” stanowiły wstęp do tych badań — naukowe terminy i sformułowania użyte w dokumencie świadczą, że został on przygotowany przez osobę z doświadczeniem w badaniach terenowych, najprawdopodobniej przez kierownika sekcji etnograficznej, Aleksandra Jaworczaaka²⁵. Poza tym, że dokument trafił do prezeski Koła Pań Karaimskich w Haliczu, Sabiny z Samuelowiczów Nowachowiczowej (1885–1960), a Zarachowicz wspomina, że Samuel Szulimowicz, nauczyciel z zawodu, zadeklarował przesłanie rysunków, nie mamy informacji, kto otrzymał „kwestionariusz” ani jaki był nań ostatecznie odzew. W archiwum Mardkowicza nie zachowały się żadne ślady uzyskanych za jego pośrednictwem danych, o ile takowe w ogóle zostały mu

23 Zob. M. Pawelec, *Aleksander Mardkowicz jako kolekcjoner i popularyzator folkloru karaimskiego*, AK 2019, T. 8, s. 157–174.

24 Ibidem, s. 170.

25 Aleksander Jaworczaak (1908–1993) ukończył polonistykę i etnografię na Uniwersytecie Jana Kazimierza i tamże uzyskał doktorat z etnografii. W 1933 r. podjął pracę jako nauczyciel w Gimnazjum Państwowym im. T. Kościuszki w Łucku. Jednocześnie działał w Wołyńskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk i po przejściu przez tę organizację Muzeum Krajoznawczego od 1936 kierował jego działem etnograficznym. Prowadził badania terenowe nad kulturą ludową — zajmował się głównie ceramiką, ale m.in. także typami przęślic i we wstępnej fazie badań posługiwał się ankietą, zob. A. Spiss, *Aleksander Paweł Jaworczaak (1908–1993)*, w: A. Spiss, J. Świąch [red.], *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*. Tom IV. Wrocław 2014, s. 77.

przesłane. Być może poszukiwania w aktach Wołyńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk przechowywanych w Państwowym Archiwum Obwodu Wołyńskiego w Łucku mogłyby dać odpowiedzi na te pytania.

* * *

Jednym z ciekawszych wątków poruszanych w korespondencji halickiego działacza jest pochodzenie rodziny Zarachowiczów. W pierwszym zachowanym liście, datowanym 31 grudnia 1933 r., Zarachowicz pisze, że wywodzi się z Łucka, gdzie mieszkali jego przodkowie i jedynie jego ojciec urodził się w Haliczu. Asumpt do tego wyznania dało, jak się wydaje, opublikowanie przez Mardkowicza na łamach „Karaj Awazy” starych dokumentów znalezionych na galerii dla kobiet łuckiej kienesy²⁶. Mardkowicz skupia swą uwagę na tych sporządzanych w języku karaimskim, ale w przypisach zamieszcza też treść dwóch dokumentów polskich, w tym wyroku sądu gminnego z roku 1766 w sprawie sporu między kobietami o miejsca na babińcu. Wyrok ten został wydany przez „sędziów obranych” Moszka Zoruchowicza oraz Szymona Ickowicza i w tym pierwszym Zarachowicz upatruje (zapewne słusznie) swego przodka.

W rodzinie Zarachowiczów z zadziwiającą regularnością występują na przemienne imiona Zarach i Mojżesz. Zarach Zarachowicz był, jak już wspomniano, synem Mojżesza (1858–1920) syna Zaracha syna Mojżesza (1820–1889), który jest jednym z sygnatariuszy *taqqanot* (zaleceń) udzielonych przez Abrahama Firkowicza podczas jego pobytu w halickiej gminie w roku 1871²⁷. Dziadek Zarachowicza figuruje także na sporządzonej między rokiem 1833 a 1840 liście miejsc w kienesie w Haliczu, a na jej rewersie pojawia z przydomkiem „Łucki”²⁸. Jest wówczas określany jeszcze jako kawaler — ożenił się w roku 1842 z Dorotą córką Szałoma (1820–1844) z pochodzącej z Kukizowa rodziny Nowachowiczów, a po jej śmierci z Szełomit (1832–1890), córką Mordechaja Abrahamowicza, babką autora

26 Al. Mar., *Sahyncyna babinecnin*, KA 1933, z. 6, s. 1–10.

27 A. Jellinek, *Abraham Firkowitsch, das religiöse Oberhaupt der Karäer: ein Gedenkblatt*, Wien 1875, s. 14.

28 A. Sulimowicz, *Inner Hierarchy in the Halicz Karaite Community. Based on a Document from the 1830s*, „Karaite Archives” 2016, T.4, s. 136, 139.

listów²⁹. Wynika z tego, że musiał przyjechać do Halicza w młodym wieku. Zarachowicz podaje, że pradziad, ojciec Zaracha, Mojżesz zmarł w Łucku w roku 1824. Spis członków gminy karaimejskiej, tzw. rewizska skazka z roku 1834 r. wymienia Moszka Zorochowa noszącego nazwisko Rudy, z adnotacją, że zmarł w roku 1821. Podczas poprzedniego spisu w 1816 r. miał lat 30, byłby więc urodzony około roku 1786. Spisano go jako mieszkającego przy szwagrze, mężu młodszej siostry, Abrahamie Gołubie (ur. ok. 1800). Nie odnotowano jego żony ani dzieci, co oznacza, że w czasie sporządzania spisu (kwiecień 1834) nie mieszkali już oni w Łucku.

Na postać Moszka syna Zaracha Rudego światło rzucają dokumenty odnalezione przez W. Szabarowskiego w Archiwum Państwowym w Żytomierzu. Wśród Karaimów prowadzących w roku 1809 karczmy w kilku wsiach w ujeździe dubieńskim wymieniony został Moszko Zorochow Rudy, lat 28³⁰, wspólnik Josia Czuczorowicza, karczmarza we wsi Pianie (dziś Radian'ske, ok. 25 km na pd. wsch. od Łucka).³¹ Nie posiadał on domu, a jedynie grunt w Łucku, nie miał też innego majątku. W Pianiu mieszkał z żoną, Ruchlą córką Josia, lat 18 (można się domyślać, że był zięciem Josia Czuczorowicza).

Zarachowicz w liście prosi Mardkowicza o pomoc w zdobyciu informacji o swoich przodkach, którzy mieli być uczonymi i hazzanami³²

---

29 Dane genealogiczne ustalono na podstawie sporządzonego przez autorkę w 1989 r. w Haliczu odpisu z odpisu ksiąg metrykalnych gminy karaimejskiej w Haliczu z 1940 r. Oryginalne księgi zaginęły.

30 Byłby więc urodzony ok. 1780 r., trzeba jednak wziąć pod uwagę to, że w danych dotyczących wieku osób spisanych w *revizskich skazkach* występują duże rozbieżności.

31 V. Shabarovskyi, *On the Lutsk period in the biography of Abraham Firko-wicz*, „Karaite Archives” 2015, T., s. 123–125.

32 Przydomek *Rudyj* (רודי) występuje w odniesieniu do Szemoela z Derażna, zob. J. Mann, *Texts and Studies in Jewish History and Literature*. Vol. 2: *Karaitica*. Philadelphia 1935, s. 1261. Był on ojcem Josefa (zm. 1700), który wraz z bratem, Jeszua, przybył do Halicza, by podnieść tamtejsze życie religijne z upadku po pogromach w czasie powstania Chmielnickiego, za co obdarzono go przydomkiem Hamaszbir „Szafarz wiedzy” (Z. Abrahamowicz, op. cit. s. 13). We wspomnianym spisie z 1934 r. nazwisko Rudy nosi Jakow, brat Mordechaja Sultańskiego, który był potomkiem Jeszui syna Samuela z Derażna (*zichronot* Z. Leonowicza, Ms JSul.I.01 fol. 198–201). Pod tym nazwiskiem występuje też Moszko (Mojżesz) syn Izaaka,

i wspomina o bezskutecznej próbie odnalezienia ich nagrobków podczas pobytu w Łucku. Jego próba nie miała szansy powodzenia, gdyż stary cmentarz karański został zlikwidowany w połowie XIX w.³³

Listy

Przy edycji listów zachowano pisownię oryginału. Przekład na język polski nie jest przekładem filologicznym, choć starano się możliwie wiernie oddać treść tekstu karańskiego przy jednoczesnej dbałości o poprawność stylistyczną przekładu. W wypadku znaczniejszych różnic między przekładem a tekstem oryginalnym dosłowne tłumaczenie podano w przypisie.

Znaki edytorskie:

< > — fragment wykreślony

> < — fragment wstawiony

[---] — fragment nieczytelny

[] — uzupełnienia redaktora

[kursywa] — uwagi redaktora

1

Sygn. JSul.VI.12/AMar.10.01

List datowany 31 grudnia 1933 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 2 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karański. Tekst na k 1r^o–2v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 31/12 1933

Siwer da abajły Dostum!

Kinegin jetti kołuma bitihiniznin datto 28/XII bigin ałdym Pocz-tada sondrahy Karaj Bitighin }No. 6(. Barca kacan kiełedi kołuma

---

dziadek poety i działacza społecznego z Łucka, Sergiusza Rudkowskiego (1873–1944), który nazwisko Rudy wywodził z hebr. *ha-rodī* ‘tyran, autokrata’ i swoje utwory publikowane pod koniec lat 30. XX w. podpisywał pseudonimem literackim Ha-Roddi. Wygląda na to, że Zarachowicz również należał do potomków rodu derażnieńskich uczonych.

33 A. Wojnicz, *Z dziejów parafii łuckiej*, „Życie Wołynia” 1925, nr 45 (92), s. 11.

nendijde jachsy chabar da artyksy bastyrhan jazys Karajlar icin uflu bijencti mana negince ki bu joľbyla nes isteledi³⁴ biz(g)in askan zamanlardan, kajсылary kaplangandlar kara da tumanly bulutlar byla. Necik bildirdim Kanuzga hanuz bolhanymda ol wachtta Łuckada, uruwum benim cyhady Łuckadan. Ancak atam benim Mosze tuwdu Halicte, ittam edi karaj tuwhan Łuckada. Uruwlu jazystarda bardy bitin genealogijasy atařarymnyn Łucka)da(, da kynasyndan pra ittamyň Moszenin kajsy eldi Łuckada 5584)1824(³⁵ jilda jaratmahyndan dunjanyn kierebiz ki edler

„cykkan coharahyndan jachсыларнын
Indeledler uruwu jipekliřernin
Ebgileri edler tigiř chachamlar
Jiwretiwçileri dzymatřarnyn”.

Da kart zichronlardan kajsy tabulady kollarymda da kajsyn mereřledim atařarymdan bilinemen, ki uruwumuzdan ediřer Chazzanlar Ribbiřer da torany uchutuwcular. Ařaj ezi bu Moszko Zorochowicz kajsynyn atyn cyhardynyz unutmaktan bolur ebgiem benim. Dahyn Łuckada izdedim zeret istine nendijde macewasyn ebgieřerimnin wale bolalmadym tapma. Wale Kanuz tergiewci kart nerseřerni bolalhyjdynyz mana nes [2] jazma uruwun icin „Jipekliřernin” Łuckada. Jazasiz bitihinizde kystamaklar icin ne ařalmady kanuzga. Ajtymen kim bigin tiwiř kystahan. Bir sezbe awur zamanlar. Hocaařar³⁶ ne for uřluřanadlar da jařny ne for izedler. Ne isleme, kierekti cydama da jarlyhasyn Tenrinin koľma, ki chajifsingiej kalđyhymyz istine da rachmetgiej biřni. Astry tabu etemen sahyn[c] icin da jachsy seřleriniz)icin(. Uflu dostbyla tutamen Kanuznu burunhu kimden

34 Czasownik *istele-* nieodnotowany w N.A. Baskakov, A. Zajončkovskij, S.M. Šapšal [red.], *Karaimsko-russko-pol'skij slovar'*, Moskva 1974 (dalej jako KRPS) ani w A. Mardkowicz Karaj Sez-bitigi, Łuck 1935 (dalej jako KSB); por. tur. *üstemek* ‘dodawac, dokładac do czegoř’.

35 Dopisane interlinearnie ołówkiem, najprawdopodobniej przez Mardkowicza.

36 Heb. הוצאות ‘wydatek, koszt’.

kacan tanydym Kanuznu jazyslarymyzdan da son kierdim Kaunzun kiez kiezgie. Sorasiz ol jazyslar icin ijgien mana. Ajtyrmen ki kiertiden kabul ettim sifcehinizni kajsy syjyndyrady karaj sezlikni da kabul etmeihi icin anyn jazdym sifcek istine kierimi byla karaj oramynyn Halicte. Alaj ezi ijgien mana tozdurmakka muft ol nece kitabyn „Aj jaryhynda” kabul ettim, wale kabuletmeihi icin alarnyn jazmadym kanuzga, da bunar kiep sibbalar. Ajtymen ki kubardylar izlerim uchup ol biticikni kajsy jabusturhan edi ol kitablarha. Da awurluk byla bardy ol tozdurmak, da haligiedejin hanuz nece kitab tabulady kolharymda. Edler ki klemedler alma muft, edler ki tuturdlar talama, da tabuldlar andijler ki kleginizgie kiere berdiler cedaka. Ajtymen kanuzga ki bu nerseler ceber mana tiwildiler. Da ne islejjik. Isanamen ki Kanuz bunar ize cynyktnyz da bunar eznizni kajmajsiz. [3] Jazasiz ki chajifti ki siflerinde karaj Awaznyn esitilmijdi awazyn benim da awazy(n) ezgie karyndaslarymyznyn Halicten. Ajtymen ezim icin ki jochtu materjalym jarykka cyharmahyna nendijde kart nersenni. Kaladlar ancak tirlik nerseler „zagadnienia aktualne”. Bir for ize kanuzga jazdym(ki bu suvha korkunmamen³⁷ ijinme, kiep sibbalardan. Artyksy haligine kacan bujruhundan Adonenunun eltemen ez challas³⁸ ensemble istine igin Chazzanlyhnyn. Jergiesinde chazzannyn kierekti har bir sezbyla sanalma. Alaj cyhady ki artyksy jaraskyjdy berme Kanuzga materjal kart zamanlardan. Bunda ajtymen Kanuzga, ki nendij 5–6 jil artka anykladym Myśl Karaimskaha uzzunrak artykul historijasyndan Karajlarnym Halicte. Bilmejmen nehekiera bu artykul bigingiedejin bastyrman. Da klemijmen bilme bunun sodun³⁹. Kopijasyn bu artykul)nun(men jabusturamen bu bitihime. Tapsanys any usajdohanny bastyrmakka Karaj Awazynda to bolalmen bunu kylma. Egier jo, kolamen uchuma any da kaldirma ezinizde negince)ki(bardy mende hanuz bir anyn kopijasy.

37 Czasownik *korkun-* nieodnotowany w KRPS; strona zwrotna najprawdopodobniej pod wpływem pol. *bać się*.

38 Por. KSB: *challas*.

39 Heb. תִּיב 'tajemnica'. W KRPS odnotowane za Radłowem jako wyraz występujący w dialekcie północno-zachodnim.

Soramen hali sawłuhunuz icin da sawłuhu icin elinnin jiwiniñnin. Tenri ałhysłahaj siñni da ijhej onarmach bar islerinizde.

Men tabu Tenrigie birden eli była jiwimiznin sawmen. Isin bard istrek basymdan [4] wałe bu is ceberdi mana astry. Sez barady Midrasz icin kajsyn actym oł wachttan kacandan bujruhundan Adonenunun tołturamen ornun Chazannyn dzymatymyzda. Wałe ize kyska zաման dan bu syjły aharykłykny kajtaryrmen kołłaryna Ribbi Mordechajny kajsyn kahał⁴⁰ sajlady ez Chazzany. Neni mana bołur chajif to bu kici tałmidłerni kajsylaryn basladym uchutma alef betni da kajsylarny har kin nefor artyk biledler da anłajdar.

Kłemijmen artyk jadatma Kanuzga ez bos sezlerimbyła da tigietemen bitihimni sezłerni była bazlyknyn da bar jaksy klekłernin.

Hammese hadirmen kułluk etme Kanuzga da halide soramen sahat tabułowcułar kłenciłer satynałma sondrahy Karaj Awazny hem sezlikni. Kołamen bildirme bahasyn. Wałe tozdurma muft tutunmajmen bo bu contra bonos mores.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

Necik bilemen, kahałymyzda tabułady kiep bitikler kajsylaryna bołur nendij 100–200 jil jazhan Kukizowga, Łuckaga hem andan beri. [Sanamen]⁴¹ neceni ałardan cyharma astrawdan, kicirme karaj sezine aziz tilden da ijemen ałarny Kanuzga.

Przekład

Halicz, 31/12 1933

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Wczoraj dotarł do mych rąk Pański list datowany 28 XII, dziś odebrałem z poczty najnowszy „Karaj Awazy”⁴² numer 6(. Zawsze, gdy otrzymuję jakąś dobrą wiadomość, a zwłaszcza wydaną drukiem publikację o Karaimach, jest to dla mnie wielka radość, ponieważ w ten sposób coś zostaje dodane z naszych minionych czasów,

40 Heb. גְּמִינָה ‘gmina’.

41 AMar.10.01: *sahamen*; prawdopodobnie błąd pisarski.

42 AMar.10.01: *Karaj Bitihin* ‘Karaimską Książkę/List’, najprawdopodobniej pomyłka autora.

które zakryte są czarnymi i mglistymi chmurami. Jak informowałem Pana jeszcze podczas mojego pobytu w Łucku, moja rodzina pochodzi z Łucka. Tylko ojciec mój, Mosze, urodził się w Haliczu, dziadek był Karaimem urodzonym w Łucku. W rodzinnych papierach jest cała genealogia moich przodków w Łucku, a jak widzimy w elegii żałobnej *kyna* mojego pradziada, Moszego, który zmarł w Łucku w 5584 roku od stworzenia świata 1824, byli oni [tymi, którzy]:

„Wyszli z krynicy dobrych,
Zwali się rodem odzianych w jedwabie,
Jego przodkowie byli mędrkami doskonałymi,
Nauczycielami społeczności”.

Ze starych *zichron* modlitw za zmarłych, które znajdują się w moim posiadaniu, a które odziedziczyłem po moich przodkach, dowiaduję się, że w naszej rodzinie byli hazzanowie, ribbi i nauczający Prawa. Również ten Moszko Zarachowicz, którego imię wydobył Pan z zapomnienia, jest moim przodkiem. W Łucku szukałem nawet na cmentarzu jakichś kamieni nagrobnych moich przodków, lecz nie udało mi się [ich] znaleźć. Ale Pan, badacz dawnych spraw, mógłby mi coś [2] napisać o rodzie „odzianych w jedwabie” w Łucku.

Pisze Pan w swym liście o trudnościach⁴³, które nie zostały Panu oszczędzone. Powiem: a kto dziś nie ma trudności. Jednym słowem ciężkie czasy. Wydatki coraz bardziej rosną, a pensje topnieją. Cóż począć, trzeba [to] znosić i błagać Boga o łaskę⁴⁴, by zlitował się nad naszą garstką⁴⁵ i okazał nam miłosierdzie. Bardzo dziękuję za pamięć i Pańskie dobre słowa. Uważam pana za wielkiego przyjaciela od pierwszego dnia, gdy poznałem Pana z jego utworów i [gdy] ostatnio zobaczyłem się z Panem twarzą w twarz⁴⁶. Pyta Pan o pisma wysłane do mnie. Powiem, że rzeczywiście otrzymałem Pańską

43 AMar.10.01: *kystamak* ‘gnębienie, ucisk’. Z kontekstu wynika, że chodzi raczej o trudną sytuację materialną, a nie jakieś szkany.

44 AMar.10.01: *jartyhasyn Tenrinin* ‘łaskę Boską’

45 AMar.10.01: *kałdyhymyz* ‘nasza resztką’.

46 AMar.10.01: *kiez kiezgie* ‘oko w oko’.

broszurę⁴⁷, która zawierała karaimski słownik i o otrzymaniu go napisałem na pocztówce z widokiem ulicy Karaimskiej w Haliczu⁴⁸. Tak samo otrzymałem przesłane mi do rozdania bezpłatnie⁴⁹ tych kilka broszur „Aj jaryhynda”⁵⁰, ale nie napisałem Panu o ich otrzymaniu, a to z wielu powodów. Powiem, że zbłądłem na twarzy, gdy przeczytałem liścik, który był dołączony do tych broszur. Trudne było to rozprawianie i do dzisiaj zostało w moich rękach jeszcze kilka broszur. Byli [tacy], co nie chcieli brać za darmo, byli [tacy], co upierali się płacić, i znaleźli się tacy, którzy zgodnie z Pańskim życzeniem ofiarowali datki. Powiem Panu, że te rzeczy nie były dla mnie miłe. Ale co począć. Mam nadzieję, że Pan do tego już przywykł i nie zwraca na to uwagi. [3] Pisze Pan, że szkoda, że na łamach Awaz nie słychać mojego głosu i głosu pozostałych moich braci z Halicza. Powiem za siebie, że nie mam materiału do publikacji, żadnych rzeczy z przeszłości⁵¹. Zostają jedynie sprawy życiowe, „zagadnienia aktualne”. Już raz pisałem Panu, że boję się wypuszczać na te wody, z wielu powodów. Zwłaszcza⁵² obecnie, gdy z woli Adonenu⁵³ dźwigam na mym słabym karku⁵⁴ ciężar hazaństwa. Na stanowisku hazzana należy się liczyć z każdym słowem. Wynika z tego, że wypadałoby dać Panu materiał z dawnych czasów. W tym miejscu powiem Panu, że jakieś 5–6 lat temu przygotowałem dla „Myśli Karaimskiej” dłuższy artykuł o historii Karaimów w Haliczu. Nie wiem, z jakiego względu ten artykuł po dziś dzień nie został wydrukowany. I nie chcę poznać tego sekretu. Kopię tego artykułu załączam do niniejszego listu. Jeśli znajdzie

---

47 AMar.10.01: *sifcehinizni* ‘karteczkę’, prawdopodobnie omyłkowo za *kitapcyhynynznyi* ‘broszurkę’.

48 Niezachowana w archiwum A. Mardkowicza.

49 AMar.10.01: *mufit*; KRPS ‘nadaremnie, na próżno, bez przyczyny’, por. jednak KSB: ‘bez skutku, bez winy, za darmo’.

50 *Aj jaryhynda* (W świetle księżyca), opowiadanie autorstwa Mardkowicza wydane w 1933 r.

51 AMar.10.01: *nendij kart nerseni* ‘żadnej starej rzeczy’.

52 AMar.10.01: *artyksy*; por. KSB ‘większość; przeważnie’.

53 Hadży Seraja Szapszał, hachan karaimski, tytułowany przez Karaimów *Adonenu* ‘nasz pan’.

54 AMar.10.01: *ense* ‘potylicą’.

go Pan odpowiednim do wydrukowania w „Karaj Awazy”, to proszę to uczynić. Jeśli nie, to proszę go przeczytać i sobie zostawić, ponieważ mam jeszcze jedną jego kopię.

Pytam teraz o Pańskie zdrowie i zdrowie Pańskich domowników. Niech Bóg Was błogosławi i ześle powodzenie we wszystkich sprawach.

Ja, dzięki Bogu, wraz z moją rodziną⁵⁵, jesteśmy zdrowi⁵⁶. Pracy mam powyżej głowy, ale ta praca jest dla mnie bardzo przyjemna. Mowa o Midraszu⁵⁷, który otworzyłem, odkąd z rozkazu Adonenu pełnię obowiązki hazzana w naszej gminie. Ale już wkrótce tę zaszczytną zwierzchność przekazę do rąk ribbi Mordechaja⁵⁸, którego ogół gminy wybrał swoim hazzanem. Tym, czego będzie mi szkoda, są moi mali uczniowie, których zacząłem uczyć alfabetu⁵⁹ i którzy z każdym dniem coraz więcej umieli i rozumieli.

Nie chcę już męczyć Pana moją pustą gadaniną i kończę list słowami pozdrowień i wszelkich dobrych życzeń.

Zawsze jestem gotów usłużyć Panu i nadal będę pytał, czy znajdują się chętni nabyć ostatni [numer] „Karaj Awazy” oraz słownik. Proszę podać jego cenę. Ale nie przyrzekam rozdawać za darmo, bo to *contra bonos mores*⁶⁰.

Pański przyjaciel

Zarach Zarachowicz

O ile mi wiadomo, w naszej gminie znajduje się wiele listów, które mają jakieś 100–200 lat, napisanych do Kukizowa, Łucka i innych miejsc. Myślę, żeby kilka z nich wydobyć z ukrycia, przełożyć na język karański z języka świętego i wysłać Panu.

55 AMar.10.01: *eli była jiwimiznin* ‘z domownikami’.

56 AMar.10.01: *sawmen* ‘jestem zdrów’.

57 *Midrasz* — kar. ‘szkoła religijna’.

58 Marek Leonowicz (1885–1940), hazzan w Haliczu w latach 1934–1940, stryjeczny brat autora listu (matka Leonowicza była siostrą ojca Zarachowicza),

59 Chodzi o naukę alfabetu hebrajskiego.

60 Łac. ‘wbrew dobrym obyczajom’.

2

Sygn. JSul.vI.12/AMar.10.02

List datowany 9 kwietnia 1934 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 2 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–2v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 9/4 1934

Siwer da abajły Dostum!

Sifcehinizni kabuł ettim. Burunda kierkli tabu etemen Kawodunuzdga kutłamaczynyz icin chamec była da kołamen biłme bunu ki mende kici kułunuz hammese esimde tutam Kawodunuznu da bar jachsy isleriniżni(---) kyłynhan ulusumuzga. Jachsy szeminiz biliwłidi bigin bar tarafłarda da jochtu bigin birde karaj ki biłmegiej jachsy szeminizni da jazysłarynyzny jazganłarny aruv da kierkli karaj sezi była. Tenri kieriwci barysyn bijik kieklerinden ijgiej onarmach bar jachsy islerinde kołłarynyznyn da tołturgaj bar klerleriniżni niecik jazylhandy nawilihinde Jeszajhajny: [„]Da bołur cahyrmakłaryndan burun da men karuv berimen, hanuz ałar sezlerler kołtka sezlerin da men isitirmen tefillelerin ałarnyn”.

Sorasiz barmodu kołłarym icin nendij artykuł Karaj Awazyna. Inno ajtyrmen ki kysyn bitihim icine ijdin kanuzga baskan Leh tilinde artykuł historjasyndan karajłarnyn Halicte, kajsyn ez zamanunda ijdin bastyrmakka Myśl Karaimskada da kierinedi ki ałar any bastyrmastlar. Da oł bitihimde sordum usarmo oł bastyrmakka Karaj Awazynda. Kołhyjdym mana bunar karuw berme, da oł wachtta kierirmeseniz [2] any Karaj sezine eziniz, kyłarmen bunu ezim. Oł ezi bitikte sahyndym ki ernek aładohac kawodunuzdan [-]jhajdym⁶¹ nece kart bitik kajsyłarnyn isandym ki ingillik była alymen bir orunda. Wałe kierinedi haligiedejin bu kyłhyymda onarmadym. Wałe anlyk sartyn ki ize hadirlanasiz jarykka cyharmahyna Karaj Awazyn kystarmen bu adamny ki osałlanmahaj da kysmahaj artyk kołun cyharma kiecirilgen chaznasyn, kajsyndan oł ezi bułajda nemede anłamajd, negince ki jazgandy bary Tora sezinde.

61 Początek wyrazu nieczytelny.

Wale tapsyjdnuz usajdohanny bastyrmakka bu jazysny ne ise kawodunuzga ijdin, to isanamen ki bołur jetkilice.

Anyn icin dzachtłajdohac ijme karuw kawodunuzga kołamen anłatma mana goraly icin sahynhan jazysymnyn da egier (bu) oł(jazysyn bołmasa ujhan Karai Awazyna kystamen oł karajny ki cyharhaj astramaktan oł bitiklerni.

Baz sezler była da bar jachsy kłeklerbyła kawodunuzga birden syjly eli była jiwinižnin mohorłajmen bitihimni.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

Tezemen tezce karuwunuznu.

Oł sahynhan bitikte sordum biłemosiz ne uruwu icin „Jipeklilernin” Łuckada? Da haligine ekincilejmen kottkamny.

Za[rach]

Przekład

Halicz, 9/4 1934

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Otrzymałem Pańską kartkę. Najpierw pięknie dziękuję Panu za życzenia z okazji zakończenia Paschy i proszę, by Pan wiedział, że i ja, Pański unizony sługa, zawsze mam w pamięci Pana i wszystkie Pana dobre działania poczynione dla naszego narodu. Pańskie dobre imię jest dziś wszędzie znane i nie ma dziś Karaima, który nie znałby Pana dobrego imienia i Pańskich utworów napisanych w czystym i pięknym języku karaimskim. Niech Bóg, który widzi wszystko, ześle z wysokich niebios powodzenie w każdym dobrym dziele Pańskich rąk i niech spełni wszystkie Pana życzenia, tak jak napisano w prorocztwie Izajasza: „I będzie tak, że zanim zawołają, ja odpowiem, gdy jeszcze będą wypowiadać słowa prosby, ja usłyszę ich modlitwę”⁶².

Pyta pan, czy mam pod ręką jakiś artykuł do „Karaj Awazy”. Powiem jednak, że zimą w liście wysłałem Panu przepisany na maszynie⁶³ artykuł w języku polskim z dziejów Karaimów w Haliczu,

62 Iz 65, 24.

63 AMar.10.01: *baskan* dosł. ‘drukowany’.

który w swoim czasie posłałem do druku w „Myśli Karaïmskiej”; ale wydaje się, że oni go nie wydrukują. I w tamtym liście pytałem, czy nadaje się do druku w „Karaj Awazy”. Prosiłbym udzielić mi odpowiedzi na to [pytanie], a wtedy jeśli Pan sam nie przetłumaczy [2] tego na język karaïmski, to ja to sam zrobię. W tymże liście wspomniałem, że biorąc przykład z Pana, [dobrał]bym⁶⁴ kilka starych listów, które, jak sądziłem, z łatwością dostanę w pewnym miejscu. Ale wygląda na to, że do dziś nie udało mi się tego dokonać. Z tego powodu, że już szykuje się Pan do wydania „Karaj Awazy”, będę naciskał na tego człowieka, by nie ociągał się i nie ścisnął w garści przepisane⁶⁵ skarbu, z którego nic nie rozumie, bo wszystko napisane jest w języku Tory.

Ale jeśli znajdzie Pan ten artykuł, który Panu posłałem, nadającym się do druku, to, mam nadzieję, wystarczy.

Dlatego spiesząc wysłać Panu odpowiedź, proszę o wyjaśnienie losu wspomnianego mojego artykułu i jeśli tamten artykuł nie okaże się odpowiedni dla „Karaj Awazy”, to będę naciskał na tego Karaïma, by wyciągnął z ukrycia tamte listy.

Wyrazami pozdrowień i wszelkich dobrych życzeń dla Szanownego Pana i jego czcigodnej rodziny pieczętuję ten list.

Pański przyjaciel,
Zarach Zarachowicz
Czekam rychłej odpowiedzi.

We wspomnianym liście pytałem, czy wie Pan coś o rodzinie „odziałych w jedwabie” w Łucku. Teraz ponawiam moją prośbę.

Za[rach]

---

64 Początek wyrazu nieczytelny, znaczenie przyjęte na podstawie kontekstu.

65 AMar.10.01: *kieciriłgien*; por. KSB *kiecirme* ‘przepisywać, tłumaczyć’.

3

Sygn. JSul.VI.12/AMar.10.03

List datowany 9 maja 1934 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 1 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–1v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 9/5 1934

Siwer da abajły Dostum!

Kietemen ałnyyzga ułłu tabułek była janhy berneniz icin. Uchudum any bir kiem była, da bar zamanynda uchumaknyn tańłanyredim kierkli karaj sezine Siziniznin. Bu tiwildi kart karaj ekrarlar ancak janhy „styl”ły karaj sezi. Ułłu ustalyk była bołasiz bikme karaj sezłeri)ni(da kylma ałardan kierkli ekrarlar indziłer. Kołamen bildirtme mana bahasyn sondrahy tiziwłeriniznin, ki ańłatkajmen ałarny kłewciłergie satynalma. Kierti ki haligine bary barady ułłu awurluk była, negince ki bu dunja, kajsy bołahyd nendijde tiziwnisatynalma kylmajdy bunu, da ne ajtma miśkinrekler icin?

Adresi N. Sulimowicznin: Kraków ul. Szlak 31 m. 5.

Baz sezler była da bar jachsy kłekler była tigietemen kyska sezłerimni.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

Przekład

Halicz, 9/5 1934

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Zwracam się do Pana z wielkim podziękowaniem za nowy dar. Przeczytałem go jednym tchem i w trakcie czytania przez cały czas podziwiałem Pański piękny język karaimski. To nie był stary sposób wyrażania się, ale karaimski w nowym „stylu”. Z wielką zręcznością potrafi Pan formować karaimskie wyrazy i tworzyć z nich piękne wyrażenia, [istne] perły.

Proszę poinformować mnie o cenie Pańskich najnowszych dzieł, bym mógł podać ją tym, którzy chcieliby je kupić. Zaiste obecnie

wszystko idzie z wielkim trudem, ponieważ ludzie, którzy mogliby nabyć jakieś utwory, nie czynią tego, a co powiedzieć o tych biedniejszych?

Adres N. Szulimowicza⁶⁶: Kraków, ul. Szlak 31 m. 5.

Słowami pozdrowień i wszelkich dobrych życzeń kończę te krótkie słowa.

Pański przyjaciel

Zarach Zarachowicz

4

Sygn. JSul.vi.12/AMar.10.04

List datowany 21 czerwca 1934 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 1 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–1v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 21/6 1934

Siwer da abajły Dostum!

Juwuz bas urmak była ałnynda siwer Dostumnun tabu etemen Kanuzga oł janhy berne icin. Ne for janhy janhyłyktar kieltiredi janhy kitab, kitaby Karaj Awazynyn. Ułłu ceberlik była uchujmen har bir seźni andan, da artyksy ceberdiłer mana aruw da pak sahyłary da kłekleri siwer Dostumnun syjyndyrhanlar sifleri istine ałamyznyn Karaj sezinin nendijbe hammese sanajmen bebejni kezimnin, Karaj Awazyn.

Ułłu esim kojmahymba uchudum jazysynyzny karaj uruw atłary icin da kiertiden rastlylar sezlerinizi ki kiep forlar karajlar ezleri hem ezgieler kłeksizlihinden karajlarnyn berirediler Karaj atłaryna at, tirsini była Rabbanlarnyn, kojadohac rabanly temgił oł zawały uruw istine dunjagadejin. Ajtajyk usancrak bołmahyjdymo ajtma „Issakowicz” necik Ickowicz da ezge ernekler.

[2] Anłyk sartyn ki eziniz jazasiz ez jazysynyzda, ki bu isinizni tutmajsiz tigietkienni, Kołamen kawodunuznu ornatma Karaj Awazynda

66 Nowach Szulimowicz (1906–1979), Karaim z Halicza, absolwent Wydziału Medycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, uczestnik seminarium karaimoznawczego prof. T. Kowalskiego.

nece sez kajsyn jabusturamen bu bitikkie. Astry kerklidi oł at da syjły Ribbi edi indelgien anyn była da bundij kierkli at chajif ki tabułmahaj ortasynda ezgie karaj atłarnyn, artyksy ki zawałymyżga bu at ize tiri tiwildi ortamyżda. Anyn icin hanuz for kołamen Kawodunuznu ornatma bu nece seźni oł at icin Karaj Awazynda.

Barmodu nendij chabarynyż bizin karyndasłardan etoł janyndan ceknin. Ribbi Towja jetti mo Kairge? Jazmajdymo ne Kokenaj? Da ezgie tanysłarynyż.

Sawmosiz da sawłarmo eli jiwinizniń. Biz tabu Tenrigie sawbiz.

Seźleri była baźłyknyn da jachsy klekłernin mohorłamen bitihimni, symarłajdohac ezimni sahyncynyżga.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

Przekład

Halicz, 21/6 1934

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Z głębokim pokłonem przed moim drogim Przyjacielem dziękuję Szanownemu Panu za nowy dar. Coraz [to] nowe wiadomości przynosi nowy zeszyt, zeszyt „Karaj Awazy”. Z wielką przyjemnością⁶⁷ czytam każde w nim słowo, a szczególnie piękne są dla mnie czyste i klarowne myśli i pragnienia mego drogiego Przyjaciela zawarte na stronach sztandaru karaimejskiej mowy, za który zawsze uważam „Karaj Awazy”, moje oczko w głowie.

Z wielką uwagą przeczytałem artykuł o karaimejskich nazwiskach⁶⁸ i zaiste słuszne są Pańskie słowa, że wiele razy sami Karaimi, jak też obcy, przy obojętności Karaimów nadawali karaimejskim imionom brzmienie⁶⁹ na podobieństwo Żydów rabinicznych, na zawsze kałając żydowską płamą tę biedną rodzinę. Powiedzmy, czy nie byłoby bardziej

67 AMar.10.04: *ceberlik*; por. KSB *ceberlik* ‘piękno, wdzięk’, ale: *ceber* ‘miły, piękny’.

68 A. Mardkowicz, *Uruw adłary Karajłarnyn*, „Karaj Awazy” 1934, z. 7, s. 21–24.

69 AMar.10.04: *berirediłer Karaj atłaryna at* — dosł. „nadawali karaimejskim imionom [=nazwiskom] imię”.

odpowiednim mówić Isakowicz zamiast Ickowicz i podobnie w innych wypadkach?

[2] Z tego względu, że sam Pan pisze w swoim artykule, iż nie uważa tego dzieła za skończone, proszę Pana o zamieszczenie w „Karaj Awazy” tych kilku słów, które załączam do tego listu. Bardzo piękne to było nazwisko i godny szacunku był Ribbi, który je nosił, i szkoda, że tak piękne nazwisko nie znalazło się wśród innych nazwisk karaimskich, zwłaszcza że na nasze nieszczęście nazwisko to nie jest już żywe wśród nas. Dlatego jeszcze raz proszę Szanownego Pana o zamieszczenie kilku słów o tym nazwisku w „Karaj Awazy”.⁷⁰

Czy są jakieś wieści o naszych braciach z tamtej strony kordonu? Czy ribbi Towja⁷¹ dotarł do Kairu? Czy Kokenaj⁷² czegoś nie napisał? A inni Pańscy znajomi?

Czy jest Pan zdrow i czy Pańscy domownicy są zdrowi? My, dzięki Bogu, jesteśmy zdrowi.

Słowami pozdrowień i dobrych życzeń pieczętuję ten list, polecając się Pańskiej pamięci.

Pański przyjaciel

Zarach Zarachowicz

---

70 Chodzi zapewne o nazwisko Kokizow i tekst poświęcony Dawidowi synowi Mordechaja Kokizowowi i jego potomkom, zob. Z. Zarachowicz, *Uruwu jaryk ettiwciłernin*, „Karaj Awazy” 1936, z. 9, s. 2–6. Mardkowicz dodał doń notatkę o swoim ojcu, który wywodził się z tej rodziny.

71 Towija Lewi-Babowicz (1879–1953), były starszy hazzan w Sewastopolu, od 1934 r. zwierzchnik duchowy karaimów w Egipcie. Utrzymywał kontakty z Karaimami polskimi i litewskimi, teksty jego autorstwa ukazały się na łamach „Myśli Karaimskiej”, „Karaj Awazy” i „Onarmachu”.

72 Borys Kokenaj (1892–1967) — urodzony na Krymie, a zamieszkały w Rostowie nad Donem kolekcjoner karaimików, doskonale obeznany z karaimską przeszłością i obyczajami. Mardkowicz utrzymywał z nim kontakt listowny, zamieszczał też nadesłane przezeń materiały na łamach „Karaj Awazy”.

5

Sygn. JSul.VI.12/AMar.10.05

List datowany 7 września 1934 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 1 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–1v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 7/9 1934

Siwer da abajły Dostum!

Kiensisinde janhy jifymzynyn, kielemen mende ałnynyzga da kołamen kabuł etme kici kułunuzdan ałhysyn anyn. Oł Tenri machtawłu bolhaj bu janhy jilda ijgiej Kawodunuzga bołustuhun bijik kiekten da ki bu jil bolhaj jily była kajjamlyhynyn bar jachsyz klekleriniznin kajsyn Tenriden isanasiz.

Bu bitikkie jabusturamen kici jazyscyk Karaj Awazyna. Chotej hadirdi oł kierinme tiwil bir kiezlerde chaz „małpowanie” negince ki sondrahy K. A. da edi bastyrhan bundij jazys Łuckij Hazzanlar icin, wale men fordan Kawodunuzga ajtyrmen ki oł jazysny taptym astry fajdałyny, anyn icin mende jazylhangha kiere aziz Torada „sahynhyn awadaha kinlerni isinizni kojunuz jilłaryna har bir dornun[?]”⁷³ (De-warim 32,7)⁷⁴ ałyndym bu isten da turhuzma klejmen — Kawodunuznun bołustuhunuz była (turhuzma) ałnynda ochuwcułarnyn Łuwachyn Hazzanłarnyn Halicte basłap 1685 jildan.

[2] Bižnin kart jazysłarda artyksy awur „data”lar była)da(anyn icin ki kart jazyslar ne for azaredler kiwilendim isleme bu kici isni kajja[m]lyhy icin anyn.

Klekleri była bar jachsynyn tigietemen bitihimni da kołamen kabuł etme bas sezlerimni da kajtarma ałarny ałaj ezi abajły jołdasynyzga da suklancy ułanłarynyzga, hammese jasaradohanlar da begiewrej-dohanlar bothajlar.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

73 Por. JSul.III.01: *Sayynyn awadaya künlerni esinizni qojunuz jyllaryna har bir dornun* (fol. 226 r°).

74 Numer rozdziału i wersetu dopisane później w pozostawione miejsce.

Przekład

Halicz, 7/9 1934

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

W czas naszego Nowego Roku i ja stoję przed Pańskim obliczem i proszę o przyjęcie najlepszych życzeń od Pańskiego uniżonego służy. Oby Bóg, niech będzie mu chwała, w tym nowym roku zesłał Panu z nieba wysokiego pomoc i by ten rok był rokiem spełnienia się wszystkich Pańskich dobrych życzeń, co do których pokładamy nadzieję w Bogu.

Do tego listu dołączam krótki tekst do „Karaj Awazy”. Choć gotów jest on wydać się niejednemu oku „małpowaniem”, gdyż w ostatnim K[araj] A[wazy] był wydrukowany podobny poświęcony łuckim hazzanom⁷⁵, ale od razu powiem Panu, że tamten materiał znalazłem bardzo pożytecznym, stąd i ja, jak jest napisane w Torze: „Wspomnijcie dni dawne, zwracajcie uwagę na lata każdego pokolenia” (Księga Powtórzonego Prawa 32,7), wziąłem się do pracy i chciałbym przedstawić czytelnikom — z pomocą Szanownego Pana — listę hazzanów w Haliczu poczynawszy od roku 1685.⁷⁶

[2] W naszych starych dokumentach szczególnie trudno o „daty” i dlatego że coraz mniej jest starych dokumentów, zdecydowałem się popełnić tę małą pracę dla ich [tzn. hazzanów] zachowania [w pamięci].

Życzeniami wszystkiego dobrego kończę ten list i proszę o przyjęcie moich pozdrowień i przekazanie ich tak samo czcigodnej małżonce Pańskiej i miłym dziatkom, niech zawsze im się wiedzie i będą zadowoleni.

Pański przyjaciel,
Zarach Zarachowicz

---

75 *Ribbiler, kajsylar hazzantyk ettiler Łuckada baslap burunhu yarymyndan XIX izjilnyn*, „Karaj Awazy” 1932, z. 3 (5), s. 16.

76 Lista została opublikowana pod tytułem *Łuwachy hazzanłarnyn Halicte (jazdy R[ibbi] Zarach Zarachowicz)*, „Karaj Awazy” 1935, z. 8, s. 16.

6

Sygn. JSul.VI.12/AMar.10.06

List datowany 8 lutego 1935 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 1 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–1v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 8/2 1935

Siwer da abajły Dostum!

Sifcehinizni kabuł ettim. Uzak zaman jazmadym Kanuzga nemedede da bunar bir sibba. Johedi hec janhyłyhym ki usahaj edi any askartma siwer dostuma. Jat da jirakrak manłardan jochtu ałajze hec chabarym terkrek siwer Dostum bołałhyjdy mana nendij janhyłyk askartma negince ki biłemen bitiklerinizden ki jazysłanasiz Kair była, Poniewież była da Karajlarbyła Rus jerinde. Tirlihimni har kinbe awurrak artyramen negince ki kierekler ne for ułłuanadlar da jancyk icin ne for azrak. Kułluk jiwimde ałajze istejdler mana kiep isler, ałaj ki awurluk była eltemen ez chalsyz inlerim była igin kułłuhumnun. Bunun icin ancak tabu etemen joharhy bijgie ki sawłukta tutady bizni da ułanłarymyzny. Kartrak kyzym jirijdi gimnazjumga tasły saharda. Burunhu jilny jalha tuttum anar chudzura oł tasły saharda, wale halegine jetmijdi bunar chałym da borcludu har kin kietme jiwretiw jiwine temirli joł była da har kin turma 5-ci sahatta tan saruwunda.

[2] Necik sawłuhunuz <Kaw> da sawłuhu elinin jiwiniżnin? Barmodu nendij jachszy chabarłarynyz?

Bildiremen Kanuzga ki ijgen mana kwestjonariuszłarny tozdurdum eli arasyna dzymatymyżnyn. Bir nece adam tutundu zamanbyła ijme nendijde karuw. Jiwretiwci Szulimowicz tutundu ijme nendijs „rysunklar”. Beterrek „Rocznik była Wołyński”. Nekiside askartmady klekni satynałma bu fajdały jazysny. Mende bardy ijgien prof. Zajackowski była odbitka monografia była Karajlar icin, anyn icin ezime ałajze sat[y]nałmajmen.

Askan jilny ijdi mana Kokenaj nece jaryk tirsin Kyrymdan da Czufutkaleden klesejdiniz ijhejdin alarny Kanuzga seme ujarlar nendijde islerinizgie.

Kigietemen bu bitihimni bar jachsy kleklerbyła, da ijemen Kanuzga, abajly joldasynyzga, da suklancy ulanłarynyzga baz sezlerni da kleklerni bar jachsynyn.

Symarłajmen ezimni arrak sahyncyna siwer Dostumnun.

Rast dostunuz

Zarach Zarachowicz

Adresi Dr. N. Szul.

Kraków

ul. Czysta 18

Zakład Bakterjologii UJ.

Przekład

Halicz, 8/2 1935

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Otrzymałem Pańską kartkę. Przez długi czas nic nie pisałem do Szanownego Pana, a to z jednego powodu. Nie było nic nowego, o czym mógłbym donieść drogiemu Przyjacielowi. Z obcych i dalszych stron także nie miałem żadnych wiadomości, już prędzej mój drogi Przyjaciel mógłby mi jakieś nowości zdradzić, gdyż jak dowiaduję się z Pańskich listów, koresponduje Pan z Kairem, z Poniewieżem, z Karaimami w Rosji. Z każdym dniem życie staje się cięższe, bo potrzeby coraz to rosna, coraz mniej [zostaje] w kieszeni. W pracy także nakładają na mnie tak wiele prac, że z trudem niosę ciężar obowiązków na moich słabych barkach. Dlatego dziękuję Panu najwyższemu, że w zdrowiu trzyma nas i nasze dzieci. Moja starsza córka⁷⁷ chodzi do gimnazjum w Stanisławowie. Pierwszego roku wynająłem jej pokój w Stanisławowie, ale teraz mnie na to nie stać i musi co dzień jechać do szkoły koleją⁷⁸ i co dzień wstawać świtem o piątej rano.

[2] Jak zdrowie Pana i zdrowie Pańskich domowników? Czy ma Pan jakieś dobre wiadomości?

---

77 Ada Zarachowicz (1921–2013).

78 Halicz leży w odległości 25 kilometrów od Stanisławowa.

Powiadamiam Pana, że przesłane mi kwestionariusze rozdałem wśród członków naszej gminy. Kilku ludzi przyrzekło przesłać z czasem odpowiedź. Nauczyciel Szulimowicz⁷⁹ obiecał wysłać jakieś „rysunki”. Jeszcze gorzej z „Rocznikiem Wołyńskim”. Nikt nie wyraził chęci nabycia tego pożytecznego wydawnictwa. W moim posiadaniu znajduje się już odbitka monografii o Karaimach przesłana przez prof. Zajączkowskiego⁸⁰, dlatego też nie mogę kupić dla siebie.

W zeszłym roku Kokenaj przysłał mi kilka fotografii z Krymu i Czufutkale, gdyby Pan chciał, wysłałbym je Panu, może przydadzą się do którejś z Pańskich prac.⁸¹

Kończę ten list wszelkimi dobrymi życzeniami i przesyłam panu, szanownej małżonce Pańskiej oraz miłym dziatkom słowa pozdrowień i życzenia wszystkiego dobrego.

Polecam się dalej pamięci mego drogiego Przyjaciela.

Pański szczerzy przyjaciel

Zarach Zarachowicz

Adres Dr. N[owacha] Szul[imowicza]

Kraków

ul. Czysta 18

Zakład Bakteriologii U[niwersytetu] J[agiellońskiego]

---

79 Samuel Szulimowicz (1908–1980?), zdrobniale nazywany Szymkiem, z zawodu nauczyciel, w latach 30. XX w. prezes Związku Oświatowego Młodzieży Karaimek „Odrodzenie” w Haliczu. Po II wojnie światowej wyemigrował do Wielkiej Brytanii.

80 Chodzi o artykuł A. Zajączkowskiego *Karaimi na Wołyniu (pochodzenie i dzieje)* opublikowany w „Roczniku Wołyńskim” (t. 3, Równe 1933, s. 149–191).

81 Trzy fotografie z kolekcji Kokenaja zostały wykorzystane przez Mardkowicza w numerach 8 i 10 „Karaj Awazy”.

7

Sygn. JSul.vI.12/AMar.10.07

List datowany 14 maja 1935 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 1 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r°. Koperta niezachowana.

Halicz, 14/5 1935

Siwer da abajły Dostum!

Chasepsziz tabuľuklar była kietemen ałnyna siwer Dostumnun ba-
hały bernesi icin.

Ne tamasadaylar isleriniz da uľu dzomartlyhynyz tizleri istine Ka-
rajlyknyn da artyksy Karaj sezinin! Ne kiep edi zachmetiniz bu uľu
iste! Kumurstka kibik ystyrdynyz bundan da bundan negince ki turdu
bunjat kajsyn dordan dorga symarlar}lar{ Karaj uwuľary. Ajtyrmen
ki bu is, edi isi {ko} {uľan kasarnyn} }alankasarnyn{, da bahasy anyn
enk uľu, egier eľkie aľsak ki jumusľanmak Karaj sezi była aľajok tir-
likte Karajlar arasyna ne for azharady. Karaj sez bitigi borľudur ojat-
ma dzyrymľawcuľarny, da kunusturma aľarny tuwmus sezine. Borcu
barľarymyznyn abajľama bu Sezlikni da chodzaľatma any toz była
kapľahan da unutulhan — aľajok kierti — Karaj sezleri była da bu
indew borľudu boľma ilisi była bar Karajľarnyn.

Tigietemen bitihimni aľhys była: Tenrimiz bijik kekterinden ti-
menleri była bernelegiej bar jachsy islerinizni, da toľturhaj bar jachsy
klekterinizni. Amen.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

P.S. Azarasynda Kienesa jiwnin jazys była askarttym jarykka cykma-
hy icin Karaj Sez Bitiknin. Z.Z.

Przekład

Halicz, 8/2 1935

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Z niezliczonymi podziękowaniami za cenny upominek przychodzę
przed oblicze mego drogiego Przyjaciela.

Jak wspaniale są Pańskie dzieła i wielka pańska szczodrość na polu karaimskości, a zwłaszcza karaimskiej mowy! Jak wiele trudu włożył Pan w to dzieło! Niczym mrówka zbierał Pan tu i tam, aż powstał fundament, który z pokolenia na pokolenie będą chronić potomkowie Karaimów. Powiedziałbym, że dzieło to jest dziełem na skalę olbrzymią, a jego wartość jest bezcenna, jeśli zważyć, że posługiwanie się w [codziennym] życiu językiem karaimskim także wśród Karaimów jest coraz radsze. Słownik języka karaimskiego⁸² musi obudzić uśpionych i zgromadzić ich wokół rodzimego języka. Obowiązkiem nas wszystkich jest szanować ten Słownik i wzbogacać go — pokrytymi kurzem i zapomnianymi, ale też prawdziwymi — karaimskimi wyrazami i to wezwanie powinno stać się udziałem wszystkich Karaimów.

Kończę mój list błogosławieństwem: Niech nasz Bóg z wysokich niebios Pana tysiąckrotnie wynagrodzi za jego dobre uczynki i niech spełni wszystkie Pańskie dobre życzenia. Amen.

Pański przyjaciel,
Zarach Zarachowicz

P.S. W przedsiönku kienesy obwieściłem na piśmie ukazanie się Karaj Sez Bitigi. zz.

8

Sygn. JSul.vi.12/AMar.10.08

List datowany 25 czerwca 1935 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 1 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–1v^o. Koperta niezachowana.

Halicte, 25/6 1935
Siwer da abajły Dostum!

82 Chodzi o kompletne wydanie *Karaj Sez Bitigi. Słownik karaimski. Karaimisches Wörterbuch* z 1935 r. Wcześniej, w 1933 r. Mardkowicz wydał pierwszą część pt. *Słownictwo karaimskie — Karaj Sez Bitigi*, z hasłami na litery A, B, C, D i częściowo E, a w 1935 drugi zeszyt z pozostałymi hasłami oraz wspomniane wydanie łączne całości słownika.

Kierdizinmehi nendijde Karaj Bitiknin, tołturady dzanyzny uflu bijencten. Artyksy hammese bijenedi jiregim, kiersem „Karaj Awazyn”. Da bar [syjyndyr]han()⁸³ anda sezlerden, artyksy sukkanadlar mana sezler ajtylhanlar siwer Dostum byla. Kinetelaj tanyjmen sezlerinizni, askartasizmo syjly atynyzny jemese jo! İlk ilisi segizinci bitihinin „Karaj Awazynyn[”] (vivat sequens!) oldur „Tawy Garizimnin”. Jazgandy kierkli, bunu ajtyrmen bijik awazbyla, uflu ustattyk sajlahmahynda sezlerin jabusunady ortasynda anyn. Birden ustattyhy byla sez kondarmahynyn, baradylar teren sahsylar kajсылary ufluuhubyla, endejdiŋer uflusumuznu ornatma nendijde jachsy jo! kutulmakka [tismehimizden]⁸⁴. Ki haligi sakkanaly tabulmahymyzga kierekli onhalmak, bu nerse har bir acyk kiezli Karajga jat tiwildi. Kiermejmen nekahasede anlamak bu nersede! Isttehi jergieleerde da alaj ezi kiptehi jergieleerde kiermejmen hec kozhalmak. Chotej men barca edim da haligine barmen uflu optymizt da bahynmajmen kara, kielesimiz istine, ancak isanc byla Tenrigie isanamen jarlyhas kieklerden, ekin-ci jandan ajtyrmen, ki kierek bolhyjd nendijs is jachsyrak etmehine bizin alhemli tabulmahymyznyn.

[2] Biznin awaldahy chachamlar jazadlar ez seferlerinde, ki onarmahy dzymatnyn tajanady Tora istine. Ne artyk Tora tabulady dzymat asyra, ozonca artyk dzymat kietirinedi da onarady, harmo kinlik tirlikte, ham alhemli tirlikte. Tismehi byla Toranyn, dzymatta tiserdi, da eli anyn onarmajdy. Biznin bitin historjamyz, har atlam istine bunu bizgie kiergizedi.

Ajtyrmen ki biznin goralymyz tiwil andij chor nendijbe any tiwil birleri kiredler. Men bilemen, ki edi hanuz betterrek zamanlar Karajlarha, kacan alar ediler kystalhanlar kiep tirlu giezarlar⁸⁵ byla, wale Tenri — mactawlu bolhaj aziz szemi anyn — kutkardy aflarny jamandan da kaldyrды bizgie kutulmak da uflu ribbimiz Simcha J[i]cchak Łucuki ajtty bizin icin sezleri byla nawinin Cefanjanyn „Da kaldyryrmen

83 AMar.10.08: *syjyndarhan*; bład pisarski.

84 AMar.10.08: *tismemihimizden*; bład pisarski.

85 Heb. גֹּזֵר ‘wyrok, osądzenie’; por. ksb: *gezera* ‘kryminał, nieszczęście’ (z heb. גְּזֵרָה ‘postanowienie, zalecenie, edykt’).

ortanda senin ⟨ull⟩ ulus jarły da synyk dzanły, da isanyrlar szemine Adonajnyń⁸⁶.

Ez zamanynda bildirdim Kanuzga nendij achcały onarmak była tozdurdum ijgien mana egz.-ryn Karaj Aw[azynyń] da nendij jachsy nersegie ajlandyrma bu achcany negince ki biz hali kondarabiz dzymatly jiw kienesa katyna da har bir choros barad bu jiwgie.

Ułtu siwici Karaj jazysłarny klegijdim satyn alma ezime wachtlyhyn karajlarny Poniewieźde „Onarmachny”[.] Ałaj necik biłmejmen necik bunar jetme astry kołamen kyłma bunu mana, kłedim ajtma satynałma mana bir egzemplarz da⁸⁷ bunar anlatma anyń bahasyn da hocaalaryń⁸⁸ pocztanyń. Achcany tezce ijemen. Anykłajmen Kanuzga bir nece sez Karaj sezlikkie negince ki taptym ki bu sezler tabułmajdłar sezlihinizde. Bar jachsy ałhyslarbyła da istemehi była kiep sawłuknun da jachsy onarmachnyń kałamen. Z. Zarachowicz

Przekład

W Haliczu, 25/6 1935

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Ukazanie się jakiejś karaimskiej książki napęłnia mą duszę wielką radością. Zwłaszcza niezmiennie cieszy się moje serce, gdy ujrzę „Karaj Awazy”. A z wszystkich zamieszczonych w nim słów najmilsze są mi te wypowiedziane przez mojego drogiego Przyjaciela. Od razu rozpoznaję Pańskie słowa, [niezależnie] czy wyjawia Pan swoje czcigodne nazwisko, czy nie. Pierwsza część ósmego numeru „Karaj Awazy” (*vivat sequens!*⁸⁹) to „Góra Garizim”⁹⁰. Napisana pięknym, powiedzialbym wzniosłym tonem, skupia w sobie mistrzowsko dobrane słowa. Mistrzostwo w układaniu słów idzie w parze z głębokimi przemyśleniami, które w większości wzywają nasz naród do obrania jakiejś dobrej drogi do ocalenia przed upadkiem. Albowiem zarządzenie

86 Por. ADub.III.83: *Da qaldyrymen ortanda senin miskin ulus da jarly da isanyrlar šemine H-nyn* (fol. 228 r°).

87 Od tego miejsca tekst dopisany prostopadle na lewym marginesie.

88 Heb. הוצאות ‘wydatki, koszty’.

89 Łac. ‘niech żyje kolejny’.

90 [Aleksander Mardkowicz], *Taw Garizim*, „Karaj Awazy” 1935, z. 8, s. 9–13.

naszemu obecnemu niebezpiecznemu położeniu to sprawa, która nie jest obca żadnemu [trzeźwo] patrzącemu Karaimowi. Nie widzę jednak nigdzie zrozumienia dla tej sprawy! Wśród warstwy wyższych i tak samo wśród warstw niższych nie dostrzegam poruszenia. Choć zawsze byłem i nadal jestem wielkim optymistą i nie widzę naszej przyszłości w czarnych barwach, pokładam nadzieję w Bogu i ufam w wybawienie z niebios, z drugiej jednak strony powiem, że potrzebne byłoby jakieś działanie, by polepszyć nasze duchowe położenie.

[2] Nasi dawni mędracy pisali w swych dziełach, że powodzenie gminy opiera się na Torze. Im bardziej Tora jest obecna wśród ludu, tym gmina lepiej się rozwija i prosperuje, czy to w życiu codziennym, czy duchowym. Wraz z upadkiem Tory upada i gmina, a jej członkom przestaje się powodzić. Cała nasza historia na każdym kroku nam to pokazuje.

Powiem, że nasz los wcale nie jest taki zły, jakim niektórzy go widzą. Wiem, że były już gorsze czasy dla Karaimów, gdy byli gnębieni przez różne wyroki, ale Bóg — niech będzie pochwalone Jego święte imię — ocalił ich przed złem i wskazał nam ratunek, a nasz wielki uczony, Simcha Icchak Łucki⁹¹ powiedział o nas słowami proroka Sofoniasza: „I pozostawię pośród ciebie lud ubogi i pokorny, i będą pokładać nadzieję w imieniu Pana”⁹².

W swoim czasie powiadomiłem Pana, z jakim finansowym sukcesem rozprowadziłem przesłane mi egzemplarze „Karaj Awazy” i na jaki pożyteczny cel przeznaczyć te pieniądze, gdyż my teraz budujemy dom gminny przy kiesiesie i każdy grosz idzie na ten dom.

Jako wielki miłośnik karaimek wydawnictw chciałbym nabyć dla siebie „Onarmach”, czasopismo Karaimów w Poniewiezu. Ponieważ nie wiem, jak je dostać, bardzo proszę zrobić to dla mnie, chciałem powiedzieć, kupić dla mnie jeden egzemplarz i do tego podać jego cenę i kosztą pocztowe. Pieniądze natychmiast prześlę. Przygotowuję dla Szanownego Pana kilka wyrazów do słownika karaimeckiego, bo stwierdziłem, że te słowa nie znalazły się w Pańskim słowniku.

91 Simcha Icchak Łucki (1716–1766), syn Mojżesza, wybitny uczony karaimecki z Łucka, autor dzieł z zakresu teologii i prawa religijnego.

92 So 3,12.

Pozostaję z najlepszymi życzeniami i dodatkowo [życzę] dużo zdrowia i sukcesów. Z. Zarachowicz

9

Sygn. JSul.vi.12/AMar.10.09

List datowany 28 stycznia 1937 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 1 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–1v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 28/1 1937.

Siwer da abajły Dostum!

Bildiremen uzak kecikmek była ki ijgien kołaryma 12 kitab Karaj Awazyn No. 10 ez wachtynda kabuł ettim da kłeginiźgie kiere tozdurdum (telewsiz) arasynda Halicz dzymatynyn. Muzhułuk była uchudum ki bu sondrahy kitab, kajsyn jarykka cyharasiz. Anłajmen jachszy bu sibbałarny, kajsylar syłtaw ettiler senmehine bu tikri karaj jaryhynyn kajsy janaredi da jarytyredi tunuk orunłaryn tirlihimiźnin da barlyhymyzynyn. Ajtyrmen ancak ki zachmet edemediniz muftka. Da jemisi uflu isiniznin biter terkrek hem kiecrek. Zechutunuz bardy ortasynda Karajlarnyn uflu. Haliczte barłary Kanuznu siwedler da hammese sahynadlar. Barca chajifetemen ki haligiedejin johedi kołajynyz tergieme dzymatymyzny. Chabarlanyp ki ystyrynasiz kałdyrma Łuckany da catyrynyzny kurma tiri dunja arasyna kłemejmen inanma bunar. Kanuz siwer Dostum bułaj siwiwci ułusumuznun, bułaj kajtarhan anar, da bułaj bajłangan anyn była ki haligine tar wachtynda [2] kałdyrhajsiz any? Kieldi esime necik ebgienzi ni kołarediler da sezłetirediler ki kałdyrgaj Łuckany da catyryn kurhaj Krymda — kłemedi kyłma bunu. Isanamen ki kałdyrsanyzda Łuckanyn saharyn, kiemismesiz any da biznin icinde unutmaziz. Da mende bardy hanuz isancym ki Karaj Awazy dahynda kierzizir bołusłuhubyla Tenrinin da kłeginiz była Kanuznun.

Jazasiz tergiewłeri icin prof. Ginin da juwukłumuz icin Czuwaszlarha. Tiwiłmen adam jiwretkien ki bundij teren nerselericin nendij sez ajtkajmen. Ancak kieremen ki zamandan zamanga eźgie ułuska

biźni jabusturarlar da eźgie coharak(k) biźgie kierzgedler. Soramen edirek tiwił mo bołma biźgie nebe ediler biźnin atałarymyz da itta-larymyz?

Kierkli tabu etemen bar sezleriniź icin ezimden szałom beremen Kanuzga, abajly joldaszynyza da siwer ułanłarynyza da janhy joł-ga ałhysłajmen bar jachsy była, da onarmak była bar kytykłarynyzda, da kołamen unutmaska kici jumuscunuz icin kajsy awałdan siwedi Kanuznu bar iśsilihi była karaj jireginin.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

ps. Bir bitikte jazdym kanuzga, ki kiep egzemplarlar jazysłaryny-zdan kajsyn bołalmadym satma (baślap K.A. No. 1) tabułady mende. Kolhyjdym bildirme ne ałarba isleme. Ajtsanyz, tezce ijerme ałarny Kanuzga.

Przekład

Halicz, 28/1 1937

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Powiadamiam z długim opóźnieniem, że przesłanych do moich rąk 12 zeszytów „Karaj Awazy” numer 10 otrzymałem w swoim czasie i zgodnie z Pańskim życzeniem rozproszylem (bezpłatnie) w gminie halickiej. Ze smutkiem przeczytałem, że jest to ostatni zeszyt, który Pan wydaje. Dobrze rozumiem przyczyny, które spowodowały zgaśnięcie tego prawdziwego karaimskiego światła, co płonęło i rozświetlało mroczne miejsca naszego życia i istnienia. Powiem tylko, że nie na próżno się Pan trudził. I owoc Pańskiej wielkiej pracy wyrosnie prędzej czy później. Pańskie zasługi wśród Karaimów są ogromne. W Haliczu wszyscy Pana kochają i zawsze wspominają. Zawsze żałuję, że do tej pory nie miał Pan okazji poznać⁹³ naszej gminy. Otrzymałszy wiadomość, że zbiera się Pan zostawić Łuck i rozbić swój namiot wśród żywych ludzi⁹⁴, nie chcę w to wierzyć. Pan, mój drogi Przyjacielu, taki miłośnik naszego narodu, tak ku niemu zwrócony, tak doń

93 KSB: *tergeme* ‘badać, dociekać’.

94 Niejasne. KSB: *tiri* ‘żywy’.

przywiązany, teraz w trudnych czasach [2] miałby go porzucić? Przypomniało mi się, jak Pańskiego przodka prosili i namawiali, by zostawił Łuck i osiadł⁹⁵ na Krymie — nie chciał tego uczynić. Mam nadzieję, że jeśli nawet opuści Pan miasto Łuck, nie porzuci go Pan [całkiem] i nie zapomni o nas. I mam wciąż nadzieję, że „Karaj Awazy” będzie się dalej ukazywać z pomocą Boga i wolą Szanownego Pana.

Pisze Pan o badaniach prof. Giniego⁹⁶ i naszym pokrewieństwie z Czuwaszami. Nie jestem człowiekiem uczonym, bym miał coś do powiedzenia o tak głębokich kwestiach. Ale widzę, że od czasu do czasu przyłączają nas do [coraz] innego ludu i pokazują nam inne źródło [pochodzenia]. Pytam, czy nie lepiej być nam tym, czym byli nasi ojcowie i dziadowie?

Pięknie dziękuję za wszystkie Pańskie słowa i od siebie pozdrawiam Szanownego Pana, czcigodna małżonkę Pańską oraz drogie dzieci i życzę wszystkiego najlepszego na nowej drodze, i sukcesów we wszystkich Pana poczynaniach, i proszę nie zapominać o swym małym pomocniku, który od dawna kocha Pana z całym żarem karaimskiego serca.

Pański przyjaciel,

Zarach Zarachowicz

P.S.⁹⁷ W jednym liście napisałem Panu, że wiele egzemplarzy Pańskich wydawnictw, których nie zdołałem sprzedać (począwszy od numeru 1 „Karaj Awazy”), znajduje się wciąż u mnie. Prosiłbym powiadomić mnie, co mam z nimi zrobić. Jeśli Pan powie, [bym je odesłał,] zaraz je do Pana odeślę.

95 AMar.10.09: *catyryn kurhaj* — dosł. ‘aby rozbił swój namiot’. Z kontekstu wynika, że *catyryn kurma* ‘osiedlić się, osiąść’ należy uznać za wyrażenie idiomatyczne, nie zostało on jednak odnotowane ani w KSB, ani w KRPS.

96 Corrado Gini (1884–1965), włoski statystyk i demograf, który w roku 1934 zorganizował ekspedycję naukową do siedlisk Karaimów polsko-litewskich. Rezultaty badań antropologicznych, w których zwraca uwagę na podobieństwo Karaimów i Czuwaszów, ludu pochodzenia turkijско-ugro-fińskiego, opublikował w 1936 i 1937 r. (zob. C. Gini, *I Caraimi di Polonia e Lituania*, „Genus” 1936, t. 2, s. 1–56; idem, *Inchiesta demografico-antropologico-sanitaria sui Caraimi di Polonia e Lituania*, „Genus” 1937, t. 2, s. 236–37).

97 Postscriptum dodane prostopadle na lewym marginesie.

10

Sygn. JSul.vI.12/AMar.10.10

List datowany 2 kwietnia 1937 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 2 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–2v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 2/4 1937.

Siwer da abajły Dostum!

Bujurdu ese biźgie Tenri bijenme da satyrłanma aziz moedlerimizde, bijencim artty astry chydzynda bu jıldahy Pesachnyn da ulhajdy astryhadejin.

Bitihiniz kajsyn jachsylyhynyzdan da dostłuhunuzdan mana jazdynyz, kielıirdi mana bu ulıu bijencni, kajsy icin sahyndyn basyn-da bu bitiknin.

Astry siwemen uchuma jazysłarynyzny, negince ki syjyndyradyłar ezlerinde teren sahyılar, da enk jachsy kłekter, kajsylary tutunmajdyłar juwuz jer katyna, ancak ełtediler bizni bijik da ucsuz bijik sefiralarga, kajda kanatłary istine ałhemlik-dzanyn ucadyłar ol biliwsiz orunga kajda tabulady biźnin — Karajłarnyn — edirek tandasy. Bu edirek tandany barybyz ulusumuzga izlejbiz, da jołun anar, andij jołnu ki sirinmehej biz anda izdebiz. Bu janhy jołun — ajtyrmen acyk — bigingiedejin hanuz tapmadyk, da bunu — necik baryba jachsy ajttynyz sondrahy Karaj Awazynda — ancak [2] tamasaly ucur kielıirme biźgie bolalyr. Klegijdim ki bu kielgiej necik erterek. Bizgie bigin kierekti bakma, ki bu belgili kingie <ki> bolhajbiz hadırlengienler. Klegim ajtma ki ol zamangadejin tasietmehejbiz da unutmahajbiz barysyn, ajtamen hanuz for barysyn, kajsy birden alhan indeledi „Karajlyk”. Bunda kierkli sezcekter nemedede bolusmastyłar alar kielıirediler hanuz katyrak juku dzyrymlajdohanlarga. Bunda kierkli is da hanuz on for is, har bar karaj bolalmahyna kiere da ustalyhyna kiere...

Jazasiz bitihinizde ki tiwiłsiz syj ystyruwcu. Bunu siwer dostum men tiwił bitihinden bilemen!! Wale bar buwunlarym klejdiler har biri ez sezi byla ajtma(n) ki Kawodunuz siwer dostum sanalasiz mende burunhu da ilk isci byla tizi istine Karajlykyn. Zechutunuz bu tiz

istine, ułłudu beroza ahacy kibik jetedohan kieklergie, da bar ne, ki men ajttym ułłuluhu icin da ¹⁾awurłuhu icin isleriniżnin, kajtarmadlar timeninici ilisinni ułłu isleriniżnin.

¹⁾ ciężar gatunkowy

[3] Bołhyjd bunda ornum ajtma nece sez anłamahy icin, hem anłamasyzłyhy icin da hanuz edirek bołur, ajtsam anłamamussyzłyhy icin isleriniżnin janyndan ulusumuznun, wałe anlyk sartyn ki bu tujulhyjdy maror bu indeledi acyłyklar była kłemejmen ałar była acyłatmna ezimni da ne jałahyma kawodunuznu.

Ołturamen kici saharcykta da aflu⁹⁸ biłmedim oł kingiedejin, ki jarykka cyktylar materiałlar — bizim karaj materjałlar — zachmeti usłurakłarymyznyn, kajsyn Rabban Poznański ystyrdy uzak jiłlar. Biłesiz, ajtymen: jachsy ki ałarny ystyrdy. Eźgie tišli scycanlar ałarny asahyjdlar da biłmegijdik nemedede ałar icin.

Hanuz 1922 jiłda biografiasyndan Poznańskinin — kajsyn sahat uchumadynyz juwuz basurmak była ijemen Kawodunuzga — bilindim ki kołlarynda da erkitibine anyn tabuładyr ułłu chazna kajsynyn bahasyna jochtu uc. Indeks kajsy syjyndyrady 8000 uchuchan adam birden adnotacjalar była ałar icin!!!! Bu ezi gigant nersedi!!!! Ułłu ribimiz Simcha Icchak Łucki burunhu synady tizime biografyasyn biżnin chachamłarnyn [4] da seferinde indelgen „Orach caddikim” (kajsy bardy bizde kołjazysda, ałaj ezi bardy mende bastyrchan /rabbanlarba/) sanady biźgie baryn nece iz chacham, tiziwci. Da bunda 8000!! Astry bijenemen ki bu nerse cykty, da hanuz artyk bijengijdim bołsyjdy bastyrhan aziz tilde, oł wachtta bołalhyjdym any uchuma da ekincilergie anłatma. Wałe ajtasiz ki oł jazgandy anglia tilinde, da bunun sartyn kałady oł mana sunduk kibik jedi juzakl[a]ra beklehen, da jedi mohorlarbyła mohorłahan. Wałe bijandirdiniz meni chabar była ki jiwrenesiz oł jat tilni negince ki bołalhajsiz tergieme bu enk bahały bizgie tiziwni. Kołamen bołusłuk Kawodunuzga bijik kiekten ki onarhajsiz ezinizde, da hanuz for soramen: barmodu Karajlar arasyna bundij isci tizi istine karajlyknyn? Kyckyramen ułłu awaz ki jochtu!!!

---

98 Heb. נָאֵוֶט 'nawet.

Da bu meni, kajsynyn ebgiełeri Łuckada ołturdlar da Torany dzymatka jiwretler astry bijendirdi. Bu bitikni tigietemen sezłeri była ceber zemerciknin Israelnin „sandyr <ull> ułuska ki bułaj bardy anar sandyr ułuska ki Adonaj Tenrisidi anyn[”].

Sezłeri była bazłyknyn, da bar jachsy kłekłernin siwer dostuma, abajły jołdasynyzga da sukłancy ułanłarynyzga mohorłajmen bitihimni. Dostunuz Zarach.

Przekład

Halicz, 2/4 1937

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Jeśli Bóg nakazał nam cieszyć się i radować w nasze dni świąteczne, moja radość bardzo wzrosła w tegoroczne święto Paschy i osiągnęła wielkie rozmiary.

Pański list, który napisał Pan do mnie w swej dobroci i przyjaźni, przyniósł mi tę wielką radość, o której wspomniałem na wstępie mego listu.

Bardzo lubię czytać Pańskie utwory, gdyż zawierają w sobie głębokie myśli i najlepsze życzenia, które nie trzymają się nisko przy ziemi, ale wznoszą nas wysoko, w wysokie, bezkresne przestrzenie, gdzie na skrzydłach natchnionej duszy lecą w to nieznane miejsce, w którym znajduje się nasze — Karaimów — lepsze jutro. Tego lepszego jutra dla naszego narodu wszyscy wypatrujemy i drogi do niego, takiej drogi, która się nie dłuży, tam szukamy. Tej nowej drogi — powiem otwarcie — do tej pory jeszcze nie znaleźliśmy, i to — jak całkiem dobrze powiedział Pan w ostatnim „Karaj Awazy” — jedynie [2] jakieś cudowne zdarzenie może nam przynieść. Chciałbym, by nastąpiło to jak najszybciej. Tym, co jest dziś nam potrzebne, to dbanie, byśmy na ten konkretny dzień byli przygotowani. Chciałem powiedzieć, żebyśmy do owego czasu nie porzucali i nie zapominali wszystkiego, powtórzę jeszcze raz, wszystkiego, co ujęte razem nazywa się „karaimskością”. Tu piękne słowa nic nie pomogą, przynoszą jedynie jeszcze głębszy sen pogrążonym w drzemce. Tu trzeba pracy, po dziesięciokroć pracy, każdego jednego

Karaima według własnych możliwości i według własnych umiejętności...

Pisze Pan w swym liście, że nie jest Pan kimś, kto zbiera zaszczyty. O tym, drogi przyjacielu, wiem nie z Pańskiego listu! Ale wszystkie członki [mego ciała], każdy własnym głosem, chcą powiedzieć, że Pan, mój drogi przyjacielu, jest w mojej opinii pierwszym i głównym działaczem na niwie karaimskości. Pańskie zasługi na tym polu są wielkie niczym sięgające nieba drzewo brzozy⁹⁹, i wszystko, co powiedziałem o wielkości i ciężarze [tu przypis autora w języku polskim: ciężar gatunkowy] Pańskich działań, nie oddaje nawet tysięcznej części ogromu Pańskich dokonań.

[3] Pasowałyby by tu powiedzieć kilka słów o rozumieniu, jak też nierozumieniu, a jeszcze lepiej będzie, jeśli powiem: braku zrozumienia dla Pańskich działań ze strony naszego narodu, ale ze względu na to, że byłoby to odczuwane jako *maror*¹⁰⁰, to znaczy gorzkie, nie chcę wywoływać goryczy w sobie i zniechęcać¹⁰¹ Szanownego Pana.

Mieszkam w małym miasteczku i aż do dziś nawet nie wiedziałem, że ukazały się materiały — nasze karaimskie materiały — dzieła naszych mędrców¹⁰², które Żyd Poznański zebrał przez długie lata. Wie Pan, powiem: dobrze, że je zebrał. W przeciwnym wypadku zjadłyby je myszy i nic byśmy o nich nie wiedzieli.

Jeszcze w 1922 roku z biografii Poznańskiego¹⁰³ — którą, jeśli Pan jej nie czytał, z niskim pokłonem wysłę Szanownemu Panu — dowiedziałem się, że w jego rękach i w dyspozycji znajduje się wielki skarb, którego wartość nie zna ceny. Indeks, który zawiera [imiona] 8000 uczonych mężów razem z adnotacjami na ich temat! Już samo to jest rzeczą gigantyczną! Nasz wielki *ribbi* Simcha Icchak Łucki jako

99 AMar.10.10: *berozahacy*.

100 Heb. קָרוֹר 'gorzkie zioła' (chrzan, rzodkiew itp. warzywa spożywane podczas wieczery sederowej na pamiątkę goryczy niewoli Izraelitów w Egipcie).

101 AMar.10.10: *jadahyma* — lekcja i znaczenie niepewne. Por. KRPS *jadatma* 'dokuczać, nużyć, dolegać', *jadawtu* 'dokuczliwy, natrętny'.

102 AMar.10.10: *uśturaktarymyznyn* — dosł. 'naszych mądrzejszych'.

103 M. Bałaban, *Rabin Dr. Samuel Poznański 1864–1921: Szkic biograficzny*, Warszawa 1922, nakład M. J. Freida.

pierwszy spróbował ułożyć biografie naszych mędrców [4] i w dziele pod tytułem „Orach caddikim”¹⁰⁴ (które jest u nas w rękopisie, a także mam [je] w formie drukowanej /przez Żydów/¹⁰⁵) wylicza nam wszystkiego kilkuset mędrców i autorów. A tutaj osiem tysięcy! Bardzo się cieszę, że ta publikacja się ukazała, a jeszcze bardziej bym się cieszył, gdyby była wydana w języku świętym, wtedy mógłbym ją przeczytać i opowiedzieć innym. Ale mówi Pan, że jest napisana po angielsku i przez to pozostaje dla mnie niczym skrzynia zamknięta na siedem spustów i opieczętowana siedmioma pieczęciami. Ale ucieszył mnie Pan wiadomością, że uczy się Pan tego języka obcego, aby móc przetłumaczyć to najcenniejsze dla nas dzieło. Proszę o pomoc dla Pana z wysokich niebios, by się Panu udało i jeszcze raz pytam: czy jest wśród Karaimów ktoś, kto tyle pracuje na niwie karaimskości? Głośno krzyczę, że nie ma!

I to mnie, którego przodkowie mieszkali w Łucku i nauczali gminę Tory, bardzo cieszy. List ten kończę słowami pięknej piosenki¹⁰⁶ Izraela: „Chwała ludowi, któremu tak się powodzi, chwała ludowi, którego Bogiem jest Pan”¹⁰⁷.

Słowami pozdrowień i wszelkich dobrych życzeń dla mojego drogiego przyjaciela, Pańskiej czcigodnej małżonki i miłych dzieciek pieczętuję mój list.

Pański przyjaciel, Zarach.

104 Dzieło Łuckiego powstałe w 1757 r., stanowiące skróconą wersję drugiej części innego dzieła, *Me'irat 'Enayim* z 1750 r., noszącej tytuł *Ner Tsadikim* i zawierającej informacje o karaimskich uczonych, ich biografiach i dziełach. Ostatni rozdział *Ner Tsadikim* został opublikowany przez J. Manana (*Texts and Studies in Jewish History and Literature*. Vol. 2: *Karaitica*. Philadelphia 1935, s. 1409–1443).

105 *Sefer Dod Mordekhai: Teshuvot li-she'elot Ya'aqov Trigland*, Wiedeń: Anton 'Edlem von Schmid 1830, s. 161°–27°. *Orach Caddikim* Simchy Icchaka Łuckiego zostało umieszczone w tym wydaniu jako jeden z trzech dodatków (pozostałe to rozprawy nt. uboju rytualnego) do *Dod Mordekhai* Mordechaja b. Nisana, zob. B. Walfisch, M. Kizilov, *Bibliographia Karaitica*, Leiden-Boston 2011, s. 502.

106 AMar.10.10: *zemercik*, zdrobnienie od *zemer* ‘pieśń (paraliturgiczna)’. W rzeczywistości chodzi o psalm.

107 Ps 144,15.

11

Sygn. JSul.vi.12/AMar.10.11

List datowany 22 kwietnia 1937 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 2 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–2v^o. Koperta niezachowana.

Halicz, 22/4 1937.

Siwer da abajły Dostum!

Kinegin dahy edi satyr kinim. Uchup bitihiniżni, bar karaj jiregim-była bijendim o bijencli chabarga ki kanuz siwer Dostum, ystyrynasiz kelme Halićkie, da hanuz nendij ilcilik była! Akyłyk dzanym była da alhemim była tujamen ki oł ułłu Poemat — kajsyn Kanuz siwer Dostum keltirirsiz biżgie Halickie kiełergiedejin jatadohan tawyndan Parnasnyn, da kajsyn jazdynyz da tizidiniz bołup biliwli ortasynda Karajłarnyn jirybyła da kiwirip anar bar tujunclarymyzny da klekderimiżni jarytyr izlerimiżni, bijendirir jirekleriimiżni da sunar nařtin tirliknin dzyrymlajdohanłarga da tanyhysszyzetiwcilerge. Anyn icin ize biginden telmeredler jirekleriimiz biżnin oł belgili kingie kacan avzundan ułłu (uwlundan) uwlunun(ułsumuznun tujarbiz oł tamasa seżlerni.

Bijencli chabar kabuł etken edi kinegin „chaci seřrada”. Da bu ancak arttyrdy bijencin dzymatymyżnyn, oł ystyryngan chaci seřrada kon-darhan kienesanyn katyna janhy }dzymat(jiwde. Bu }janhy dzymat(jiwde kabuł eterbiz siwer Dostumnu, da bu jiwde tujarbiz oł Poematny.

Haligine men ez janyndan cyharmen [2] Kanuzga ez kołtkam była. Men bar eli była jiwimiznin kołabiz Kanuznu siwer Dostum ki bas tutajsiz jiwimizgie, ołturma da konma tabułhan zamanunyzda Halic(zde) te. Biłemjmen ujarmo bizgie bundij bahały Konahny usajdohanga kiere memnun tatma, wałe birni ajtyrmen: jirekleriimiz bourlar kajtarhandlar tigielice bahały konahymyżga da jetsiżliķlerni kojarmen arkasyiřtine awur zamanłarnyn. Hec apelacja by kołtkamdan jochtu da men ancak kołamen Terini ki tirlikte da sawlukta tutkaj biżni da jetiřkiej-biz kierme siwer da bahały konahymyżny kiełegesinde farstymyżnyn.

Ezimden ałaj ezi tołturadohac kłegin dzymatymyżnyn kołamen astry ałynga anłatma mana ne kinni da ne sahatny kielirsiz Halićkie.

Astry tabu etemen Kanuzga barysy icin ne jazdynyz mana oł bitik icin kajsyn jarykka cyhardy Jakob Mann Karajlar icin. Ajtkyjdydym ki bułajmo bułajmo, kierekli bołhyjdy biźgie satynałma chotej bir bundij bitik. Bilinseniz kajda any satadlar, kołhyjdym [3] manada bildirme. Seme necikde alyrbiz bir bitik.

Da hali bildirirmen Kanuzga — eziniz hanuz tyjmanyz ese bunun icin — ki Dr. Cwi Kohen, dahyn ołda jarykka cyhardy uflu bitik bit-mehi icin Karajlyknyn. Da bu bitik cykty Now Yorkta. Da edirek bo-lur kecirirsem Kanuzga syjyndyrmahyn bitin „notatkanyń” kajsyn taptym No. 89 Hajntnyn 16/4 1937 — jan 7. Da muna oł anlatmak rab-banlarnyn sezinde:

„Dr Zwi Kojhen arojsgegeben wichtige werk ojf englisch wejgien di Karaimen.

„Der bekannter Jidischer schriftsteller Dr Zwi Kohen hat in N[-] York Verofentlicht a wichtige wissenschaftliche Werk ojf englisch wojgien der entscheidung fyn der Karaimen sekta.

Das Werk iz erchienen yn tojsener Verlag.

Dr Hirsz Leib Gordon verofentlicht in „Morgen Journal” a warymen artykiel wejgien Werk, wus zeichnet sich ojs, mit (-) sein ¹⁾ לומדות¹⁰⁸ [*u dołu strony przypis autora listu*: ¹⁾ oczytanie, erudycja] yn ojch myt dem schönem stiel.

Zwi Kojhen yz bekannt yn Pojlen als journalist yn beletrist. Er hat a zeit mytgearbait ym „Hajnt”

[4] habendig „¹⁾ היתר הוראה¹⁰⁹ [*u dołu strony przypis autora listu*: ¹⁾ absolutorium Ribbigie] yn Zwi Kojhen arajngetrietten yn Amerika yn an Uniwersytet, wo er hot bekoimmen dejn Doktor titel.

Dr Zwi Kojhen schreibt ojch hebreisch”.

Ajtyrmen kanuznun sezlerinizbe ki Rabbanlar ne for artyk ijedler suw biźnin kiermenimizgie. Kałdyramen kanuzga bilinme syjyndyrmahy icin bu janhy bitiknin da bunu tabarsiz „Morgen Journal” da. Tij-hijdi bilme ne istine oł tajamady ez tiziwinde. Klêmejmen ałaj kiebisi

108 לומדות jid. z heb. ‘erudycja, uczoność’.

109 Heb. הֵתֵר הַהוֹרָאָה ‘zezwoleńie na nauczanie’.

askaraetme kanuzga, wałe astry kołamen burunhu kołajda anłatma mana bu tiziw icin.

Sezleribe dostluknun da siwerliknin tigietemen bitihimni, kołtk) a(była kajtarma juwuz basurmahymny abajły jołdasynyzga da sukłancy ułanłarynyzga ałhysły da mazały bołhajłar.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

Przekład

Halicz, 22/4 1937

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Dzień wczorajszy był dla mnie radosnym dniem. Przeczytawszy Pański list, ucieszyłem się całym moim karaimskim sercem na tę radosną wieść, że Pan, mój drogi Przyjacielu, wybiera się do Halicza i do tego z jakim to posłaniem! Z zaciekawieniem¹¹⁰ i entuzjazmem słyszę, że ten wielki Poemat, który przywiezie nam Pan do Halicza z sięgającego nieba szczytu Parnasu, a który napisał Pan i ułożył, będąc znanym wśród Karaimów ze swych poezji i wkładając w nie wszystkie nasze uczucia i pragnienia, [ten poemat] sprawi, że zabłyszczą nam oczy i rozradują się nasze serca, tchnie życie w drzemiących i zobojętniałych. Dlatego już dziś nasze serca wyczekują z utęsknieniem wyznaczonego dnia, gdy z ust wielkiego syna naszego narodu usłyszymy owe wspaniałe słowa.

Radosna wieść dotarła do nasz wczoraj w *chaci sefira*¹¹¹. I to dodatkowo jeszcze zwiększyło radość naszej gminy, zebranego podczas *chaci sefira* w nowym domu gminnym wzniesionym obok kienesy. W tym nowym domu gminnym będziemy podejmować drogiego przyjaciela i w nim usłyszymy Poemat.

110 AMar.10.11: *akyłtyk dzanym była* — dosł. ‘z moją rozumną duszą’; znaczenie niepewne.

111 Z heb. חצי ספירה ‘połowa rachuby’, połowa siedmiodniowego okresu odliczanego od niedzieli wypadającej w czasie Paschy do Święta Tygodni. Praktykowanym w Haliczu zwyczajom związanym z tym dniem Zarachowicz poświęcił artykuł *Chaci Sefira (Jarty Sanny)* zamieszczony w trzecim numerze „Karaj Awazy” (КА 1932, z. 1 (3), s. 18–19).

Teraz ze swej strony zwrócę się [2] do Pana z osobistą prośbą. Wraz z rodziną prosimy Pana, drogi Przyjacielu, by zaszczyił Pan nasz dom, zatrzymując się w nim i nocując w czasie swego pobytu w Haliczu. Nie wiem, czy uda się nam zadowolić jak należy tak cennego gościa, ale powiem jedno: nasze serca będą całkowicie oddane naszemu drogiemu gościowi, a niedostatki składam na karb ciężkich czasów. Żadnej apelacji od mej prośby nie ma i tylko proszę Boga, by nas zachował przy życiu i w zdrowiu, byśmy doczekali ujrzenia naszego kochanego i cennego gościa w naszych progach¹¹².

Tak samo wypełniając życzenie naszej gminy, bardzo proszę o podanie mi z wyprzedzeniem, którego dnia i o której godzinie przybędzie Pan do Halicza.

Bardzo dziękuję Panu za wszystko, co napisał mi Pan o książce o Karaimach, którą wydał Jakob Mann¹¹³. Powiedziałyby, że tak czy owak, przydałoby się nam nabyć choć jeden jej egzemplarz. Jeśli dowiedziałby się Pan, gdzie ją sprzedają, prosiłbym [3] dać mi znać. Może jakoś kupimy jeden egzemplarz.

A teraz powiem Panu — jeśli Pan o tym nie już słyszał, że dr Cwi Kohen, także on wydał wielką książkę o powstaniu karaimizmu¹¹⁴. I ta książka wyszła w Nowym Jorku. Lepiej będzie, jeśli przytoczę Panu treść całej notatki, którą znalazłem w 89 numerze „Hajnt”¹¹⁵ z 16 kwietnia 1937 r., strona 7. A oto ta relacja w języku żydowskim:

„Dr Cwi Kohen wydał po angielsku ważne dzieło o Karaimach.

Znany żydowski pisarz Dr Cwi Kohen opublikował w N. Jorku ważną pracę naukową po angielsku o powstaniu sekty karaimów.

Praca została wydana przez wydawnictwo Tausner.

112 AMar.10.11: *kietegesinde farstymyznyn* — dosł. ‘w cieniu naszego muru’.

113 Chodzi o opublikowaną przez Manna edycję karaimskich dokumentów i korespondencji z kolekcji Abrahama Firkowicza. J. Mann, *Texts and Studies*, t. II, *Ḳaraitica with 4 facsimiles*, Cincinnati, 1935 (II wyd. New York 1972).

114 Cahn, Zwi, *The Rise of the Karaite Sect. A New Light on the Halakah and Origin of the Karaites*, New York 1937.

115 „Hajnt” (Dziś) — niestroniąca od sensacji popularna gazeta syjonistyczna ukazująca się w języku jidysz w latach 1908–1939.

Dr Hirsz Leib Gordon¹¹⁶ opublikował w „Morgen Journal” zajmujący artykuł poświęcony [tej] pracy, która wyróżnia się erudycją, a także pięknym stylem. Cwi Kohen znany jest w Polsce jako dziennikarz i pisarz. W swoim czasie współpracował z „Hajnt” [4], mając uprawnienia do pełnienia funkcji rabina, wyjechał do Ameryki i wstąpił na uniwersytet, gdzie otrzymał tytuł doktora.

Dr Cwi Kohen pisze również po hebrajsku”.

Powiem słowami Szanownego Pana, że Żydzi już nie raz leją wodę na nasz młyn. Pozostawiam Panu dowiedzieć się o treści tej nowej książki, a znajdzie to Pan w „Morgen Journal”¹¹⁷. Warto byłoby wiedzieć, na czym opiera się on w swojej książce. Nie chcę Pana zmuszać, by mi Pan zbyt wiele wyjawiał, ale bardzo proszę przy pierwszej okazji poinformować mnie o tym dziele.

Ze słowami przyjaźni i sympatii kończę mój list, z prośbą o przekazanie niskich ukłonów Pańskiej szanownej małżonce i miłym dziatkom, niech będą błogosławione i niech im się wiedzie.

Pański przyjaciel,
Zarach Zarachowicz.

12

Sygn. JSul.vi.12/AMar.10.12

List datowany 23 lipca 1937 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 2 k, papier współczesny, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–2r^o. Koperta niezachowana.

23/7 1937.

Siwer da abajły Dostum!

Student S[z]ulimowicz kajsy edi Łuckada anłatty amana jubancy chabar ki senmedi jaryhy Karaj sezinin da ki kyska zamanda jarykka

116 Hirsh-Leib Gordon (1896–1969), semitysta i egiptolog, pisarz i dziennikarz żydowski, syn wileńskiego rabina, osiadły na początku lat 20. XX w. w Stanach Zjednoczonych.

117 „Der Morgen Žurnal” (Dziennik Poranny) — żydowska gazeta wydawana w języku jidysz w Nowym Jorku w latach 1901–1971.

cyharasiz janhy kitabyn Karaj Awaznyn. Biłmejmen barmodu adam ki bu chabarga menim kibik bijengiej. Fordan kioldi esime ki jazma nece sez ol akademiya icin kajsy edi islehen syjynyz icin da ałaj ezi nece sez tabułmahynyz icin Halicte.

Azhyna uzak tartyłdy bu is kiep sibbalardan da artyksy johundan zamannyn da eksiklihinden jazys sawutunun. Da bigin tigietip ez isimni kołamen ki jazysłarmynny bastyrhajsiz Karaj Awazynda.

[2] Tabułmahynyz Halicte kałdyrdy Halicte enk jachsyz sahsyłar. Da hanuz biginde szeminiz awzu istine barłarmyznyn. Artyksy jiwimde tirsininiz turady hammese ałnymyzda.

Tiziwinizni „Halicni” tozdurdum ortasynda dzymatnyn da ałyndan ałarnyn — har birisne baska. Kierkli tabuetemen Kanuzga bahały ber-neniz icin. Bu berne bołur bu ipbyła kajsy była Kanuz siwer Dostum bołusiz bajłangan jiregine dzymatymyznyn.

Bitikkie jabusturamen jaryk tirsin jachsyz sahsyncka tabułmahymyzdan jiwimde menim.

[3] Basłap ortekinden (20/7) tabułamen 6 haftały azatlyk istine kułłuktan.

Da ne jachsyz tyjyłady Kanuz katyna. Sawmosiz da sawmodlar eli jiwiniznin? Barmodu nendij janhylyklar tyskartyndan? Bizde Halicte tync da emin, nemedede janhy jochtu.

Baz sezler była siwer Dostuma, abajly jołdasynyzga da suklancy ułanłarynyzga tigietemen bu nece sezimni.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

Przekład

23/7 1937

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Student S[z]ulimowicz¹¹⁸, który był w Łucku, przekazał mi pocieszającą wieść, że nie zgasło światło karaimskiej mowy i że wkrótce

118 Józef Sulimowicz (1913–1973), od roku 1933 słuchacz Seminarium Turko-logicznego w Instytucie Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego, po wojnie oficer WP i kolekcjoner karaimików. Archiwum A. Mardkowicza, z którego pochodzą listy Z. Zarachowicza, stanowi obecnie część

wyda Pan nowy zeszyt „Karaj Awazy”. Nie wiem, czy jest jakiś człowiek, który bardziej niż ja cieszyłby się z tej wiadomości. Od razu przyszło mi na myśl, by napisać kilka słów o tej akademii, która była urządzona na Pana cześć i tak samo kilka słów o Pańskim pobycie w Haliczu.

Nieco przydługo się ciągnęła ta sprawa z wielu powodów, przeważnie z braku czasu i niedostatku narzędzia pisarskiego¹¹⁹. I dziś zakończywszy swoją pracę, proszę, by wydrukował Pan to, co napisałem, w „Karaj Awazy”¹²⁰.

[2] Pański pobyt w Haliczu pozostawił w Haliczu najlepsze myśli. I jeszcze dzisiaj Pańskie imię jest na ustach wszystkich. Szczególnie w moim domu Pański obraz mamy ciągle przed oczami¹²¹.

Pański utwór „Halicz” rozdałem wśród członków gminy i w ich obecności — każdemu z osobna¹²². Pięknie dziękuję Szanownemu Panu za cenny upominek. Upominek ten stanie się nicią, która Pana, drogi Przyjacielu, powiąże z sercem naszej gminy.

Do listu załączam zdjęcie na dobrą pamiątkę Pańskiego pobytu w moim domu.

[3] Począwszy do wtorku (20/7) będę na 6-tygodniowym urlopie z pracy.

I co dobrego słyhać u Pana? Czy jest Pan zdrow i czy zdrowi są domownicy? Czy są jakieś nowiny z zewnątrz [tzn. spoza społeczności karańskiej — uwaga wyd.]. U nas w Haliczu cisza i spokój, nie ma niczego nowego.

Słowami pozdrowień dla drogiego Przyjaciela, czcigodnej Pańskiej małżonki i miłych dziecięć kończę tych kilka słów.

Pański przyjaciel,

Zarach Zarachowicz

jego kolekcji. Nazwisko pierwotnie brzmiące Szulimowicz, zostało na wniosek ojca Józefa, Leona, oficjalnie zmienione na Sulimowicz w 1939 r.

119 Niejasne. Być może chodzi o maszynę do pisania.

120 Tekst Zarachowicza został zamieszczony w 10 numerze „Karaj Awazy”: Z. Zarachowicz, *Jały utus-išćinin*, KA 1936, 10, s. 22–28.

121 AMar.10.12: *tirsininiz turady hammese atnymyzda* — dosł. ‘Pański obraz stoi stale przed nami’. Być może chodzi o fotografię.

122 AMar.10.12: *har birisne baska* — dosł. ‘każdemu inny’.

13

Sygn. JSul.vI.12/AMar.10.13

List datowany 15 listopada 1937 r., miejscowość: Halicz. Rękopis. 2 k, papier współczesny, listowy, o płóciennej fakturze, kremowy. Atrament czarny. Język karaimski. Tekst na k 1r^o–2r^o. Koperta niezachowana.

Halicte 15/11 1937.

Siwer da Abajły Dostum!

Dzanyndan tabu etemen Kanuzga kirki icin kajsyn juwuttunuz mana bernelemehiniz była „Janhy Jirlarny”. Bir kiem była uchudum jirlarynyzny, da anadan sortun ekinciledim da icińciledim oł uchu-mahny. Kierkine ałarnyn jochtu uc da cek da teren sahysłaryna tap-majm tensi. Oł uflu ustasy sezńin, bijik tawyndan parnasnyn sebedi ez sezlerin, da har sez ekincinden kierklirek. Uflu ceberlik kieltirdiŕ bu jirlar uchuwcularyna da kułak ingił cynłajdy ałarha. Teren sahyslar da uflu kajhyłar tochdajdyłar oł seslerde, kieške anłasyjdyłar ałar(ny uflułary ułusumuznun. Muzhułuk tujulady bu sezlerden da uflu kajhy kelesi icin ułusnun. Surałaryndan jirnyn tujamen indew „Wacht isleme”. Wacht isleme, wacht ałynma isten, negince bardyłar kočlar¹²³ iskie.

***

Tapmajmen sezler ki usajdohanga kiere bołalgajm necik kłejm kotar-ma [2] machtawun bu tamasa jirlarnyn. Chotej bunda da anda da hanuz eźgie kajda jiredi jirlarynyzdan jeli pessymizmin, men tuwhan da emirli optymism kiermemus da tujmamus etemen bunu. Men bu kierkli da siwimli sezlerni necik uchujm, jiregim esedi da sahysłarym była cyhamen kien awłak tizgie da ajtamen necik ajtkan Torada: „Tek ułus usu da akylły ol chanłyk oł uflu oł uspu”.

Bardy ese utrumuzda bundij dunja jirajdy da usajdy bizgie bahynma isanc była edirek tandaga. Aramyzda bardy jetkilici bar bu chałlar — ałaj ałhemli necik kuwatły kajsyłary kiereklidiŕ jachsyrak tatmahy-na barysryn ne bigin indejbiz Karajłykbyła. Kierekti ancak usta, andij

usta kajsy biłgiej da kajsynar uvgaj ojatma bu chałłarny — kajsyłary haligiedejin dzyrymlajdyłar ortasynda jezilerinin, da jergieletme ałarga birikme chałyna kiere, da [4] bołałmahyna kiere, anyn jergiesin da anyn icin bu ułłu da fajdały iste. Peratłarga¹²⁴ kirmemen anlyk sartyn ki bitik ałarny syjyndyrmahyjdy.

Biznin kiełałyk¹²⁵ tirlikte kierebiz kiep eksiklikter. Da jochtu birde eksiklik ki awur bołhaj jasama any, da barynar kierekti jachsy klek da siwerlik bu iške.

Siwer dostuma kajsy har atłam istine kiergizedi ułłu siwerlihin ułłusuna kišgijdi jergesine syłyrak orun bu ułłu da aziz iste.

Kiep baz sezlerimbyła da jachsy klekterimbyła Kanuzga siwer Dostum birden jiwiniz była kałamen tołu jachsy isanclardan.

Dostunuz

Zarach Zarachowicz

Janhy jirlarny tozdurdum telewsiz birgiedejin.

Przekład

W Haliczu 15/11 1937

Drogi i czcigodny Przyjacielu!

Szczerze dziękuję Szanownemu Panu za dar, który mi przyniósł, ofiarowując „Janhy jirlar”¹²⁶. Jednym tchem przeczytałem Pańskie poematy, a potem powtórzyłem lekturę, i jeszcze po raz trzeci. Pięknemu ich nie ma końca ani granicy, a głębokie myśli nie mają sobie równych. Wielki mistrz słowa sypie z wysokiej góry Parnasu swoje słowa, a jedno piękniejsze od drugiego. Wielkie piękno przyniosły te wiersze czytelnikom i lekko brzmią one w uszach¹²⁷. Głębokie myśli i wielka troska tkwią w tych słowach, o gdybyż zrozumieli je przywódcy¹²⁸ naszego narodu! Smutek słyhać w tych słowach i wielką troskę o przyszłość

124 Heb. פֶּרֶט ‘szczegół.

125 Heb. כָּלָל ‘ogół.

126 *Janhy jirlar* (Nowe pieśni), zbiór poezji Mardkowicza wydany w Łucku w 1937 r.

127 AMar.10.13: *kułak ingił cynałajdy atarha*: dosł. ‘ucho lekko im dźwięczy.

128 AMar.10.13: *ułłulary ułłusumuznun* — dosł. ‘wielcy naszego narodu.’

narodu. Z wersetów wierszy słyszę wezwanie: „Czas działać!”. Czas działać, czas brać się do pracy, dopóki są siły do pracy.

***

Nie znajduję słów, którymi mógłbym należycie wyrazić, tak jak [tego] chcę, [2] pochwałę tych cudownych wierszy. Chociaż tu i tam i jeszcze gdzie indziej dochodził z Pańskich wierszy powiew pesymizmu, ja jako urodzony i zdecydowany optymista nie mogę udawać, że tego nie widzę i nie słyszę. Gdy czytam te piękne i miłe słowa, serce mi rośnie, a myślami wychodzę na szerokie, rozległe pole i mówię, jak powiedziano w Torze: „Lecz mądrym i rozumnym jest ten wielki naród”¹²⁹.

Jeśli mamy przed sobą takich ludzi, właściwym i pożytecznym jest dla nas wypatrywać z nadzieją lepszego jutra. Jest wśród nas dostatecznie [dużo] wszelkich mocy — zarówno pod względem ideowym, jak i natężenia¹³⁰, które są potrzebne, by lepiej zakosztować wszystkiego, co dziś nazywamy karaimskością. Potrzebny jest jednak mistrz, taki mistrz, który potrafiłby i zdołał obudzić te moce — do dziś bowiem drzemią one w swych posiadaczach — i zebrać je, uporządkować według sił i [4] możliwości w tej wielkiej i pożytecznej sprawie. Nie będę wchodził w szczegóły, gdyż list by ich nie pomieścił.

W naszym życiu społecznym wciąż widzimy niedostatki. Ale nie ma niedostatku, którego trudno byłoby wypełnić, do wszystkiego potrzebna jest dobra wola i zamięrowanie do tej sprawy.

Memu drogiemu przyjacielowi, który na każdym kroku okazuje wielką swą miłość do narodu powinno przypaść w udziale zaszczytne miejsce w tej wielkiej i świętej sprawie.

Licznymi słowami pozdrowień i dobrych życzeń dla Szanownego Pana, mego przyjaciela wraz z jego domownikami pozostaję pełen dobrych nadziei.

Pański przyjaciel,

Zarach Zarachowicz

„Janhy jirlar” rozdałem bezpłatnie co do jednego.

129 Powt 4,6.

130 AMar.10.13 *ataj athemli necik kuwatly* — dosł. ‘[sił] zarówno natchnionych, jak i potężnych.’

Bibliografia

Wykaz skrótów stosowanych w przypisach

- AK „Almanach Karaimski”
 KA „Karaj Awazy”
 KBS Aleksander Mardkowicz, *Karaj Sez Bitigi. Słownik karaimski. Karaimisches Wörterbuch*, Łuck 1935.
 KRPS Baskakov, N.A., Zajončkovskij, A., Šapšal, S.M. [red.], *Karaimsko-russko-pol'skij slovar'*, Moskva 1974.
 MK „Mysł Karaimska”

Źródła

Materiały archiwalne

Biblioteka im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk, Wilno

BWLAN F143-1005 fol. 8r^o List R. Abkowicza do S. Szapszała z 23 czerwca 1929 r.

Archiwum Akt Nowych, Warszawa

AAN 1461 s. 236-238, Protokół konferencji z 30 XI 1924.

AAN 1461 s. 189-204 Statut Karaimskiej Gminy Wyznaniowej w Haliczu.

Kolekcja Józefa Sulimowicza, Warszawa

JSul.VI.08.24 Archiwum Koła Pań Karaimskich w Haliczu: Plan badania kultury karaimskiej ze stanowiska etnografji.

JSul.VI.08.28 Archiwum Koła Pań Karaimskich w Haliczu: kopia *Ḥaluḳat ha-Ḳara'im ye-ha-Rabanim*.

JSul.VI.12/AMar.10.01-13 Archiwum Aleksandra Mardkowicza: listy Zaracha Zarachowicza.

Materiały drukowane

Al. Mar. [Mardkowicz, Aleksander], *Sahyncyna babinecnin*, KA 1933, z. 6, s. 1-10. *Halicz*, MK 1924, rok 1, zeszyt 1, s. 34.

Jellinek, Adolf, *Abraham Firkowitsch, das religiöse Oberhaupt der Karäer: ein Gedenkblatt*, Wien 1875

Konferencja w Haliczu, MK 1929, tom 2, zeszyt 1, s. 48.

Mardkowicz, Aleksander, *Aj jaryhynda*, Łuck 1933.

Mardkowicz, Aleksander, *Janhy jirtar*, Łuck 1937.

[Mardkowicz, Aleksander], *Taw Garizim*, KA 1935, z. 8, s. 9-13.

[Mardkowicz, Aleksander], *Uruw adlary Karajlarnyn*, KA 1934, z. 7, s. 21-24.

- Ribbiter, kajsylar hazzantnyk ettiler Łuckada baslap burunhu jarymyndan XIX izjilnyn*, KA 1932, z. 3 (5), s. 16.
- Wycieczka z Halicza, MK 1934, z. 10 (1932–1944), s. 121.
- Zarahowicz, Zarach, *Kilka uwag o naszych zadaniach w chwili obecnej*, MK 1924, z. 1, s. 5–6.
- Zarachowicz, Zarach, *Listy z Halicza*, MK 1924, z. 1, s. 26–30.
- Zarachowicz, Zarach, *Ze statystyki Karaimów w Haliczu*, MK 1924, z. 1, s. 32–33.
- Zarachowicz, Zarach, *Josef Mordkowicz (1802–1884) (W 40-tą rocznicę zgonu)*, MK 1925, z. 2, s. 20–23.
- Zarachowicz, Zarach, *Dziesięciolecie kapłaństwa Ułtu hazzana Szemai Firkowicza*, MK 1931 T. 2, z. 3–4 (1930–1931), s. 77–81.
- Zarachowicz, Zarach, *Łuwachy Һazzantarnyn Halicte*, KA 1935, z. 8, s. 23.
- Zarachowicz, Zarach, *Uruwu jaryk eltiwcilernin*, KA 1936, z. 9, s. 2–6.
- Zarachowicz, Zarach, *Jały ulus-išcinin*, KA 1936, z. 11, s. 22–28.
- Zarachowicz, Zarach, *Budowa domu karaimskiego*, MK 1936, R. 11, z. 11 (1935–1936), s. 118;
- Zarachowicz, Zarach, *Koło Pań Karaimskich*, MK 1936, R. 11, z. 11 (1935–1936), s. 119.
- Zarachowicz, Zarach, *Konaklyhy Hadży-Babanyn Halicte*, KA 1938, z. 12, s. 6–8.
- Zarachowicz, Zarach ben Moses [wyd.], *Іс кына*, KA 1936, z. 10, s. 3–4.
- Zarahović, Zarah, *O karaimah” goroda Galiča. „Izvestiâ Tavričeskago i Odesskago Karaimskago Duchovnago Prawleniâ” 1917*, z. 4, s. 19–22.
- Z.Z. [Zarachowicz, Zarach], *Nauczanie religii karaimskiej*, MK 1925, z. 2, s. 41–42.
- Z.Z. [Zarachowicz, Zarach], *Restauracja kienesy*, MK 1925, z. 2, s. 42.
- Z.Z. [Zarachowicz, Zarach], *Otwarcie szkoły parafialnej*, MK 1926, z. 3, s. 26.
- Z.Z. [Zarachowicz, Zarach], *Organizacja gminy*, MK 1926, z. 3, s. 26.
- Z.Z. [Zarachowicz, Zarach], *Restauracja kienesy*, MK 1926, z. 3, s. 27.
- Z.Z. [Zarachowicz, Zarach], *Nowi abiturjenci*, MK 1926, z. 3, s. 27.
- Zemerler (Karaj Sezinde)*. Jarykka cyhardy Aleksander Mardkowicz. Łuckada 1930 / *Pieśni religijne karaimów (w języku karaimskim)*. Wydał Aleksander Mardkowicz, Łuck 1930.

Źródła sekundarne

- Baskakov, N.A., Zajončkovskij, A., Šapšal, S.M. [red.], *Karaimsko-russko-pol’skij slovar’*, Moskva 1974.
- Mardkowicz, Aleksander, *Karaj Sez Bitigi. Słownik karaimski. Karaimisches Wörterbuch*, Łuck 1935.

Opracowania

- Abrahamowicz, Zygmunt, *Dzieje Karaimów w Haliczu*, „Przegląd Orientalistyczny”, 2001, nr 1–2 (196–197), s. 3–16.
- Baġaban, Majer, *Rabin Dr. Samuel Poznański 1864–1921: Szkic biograficzny*, Warszawa: nakład M. J. Freida 1922.
- Cahn, Zwi, *The Rise of the Karaite Sect. A New Light on the Halakah and Origin of the Karaites*, New York 1937.
- Gąsiorowski, Stefan, *Zarach Zarachowicz i jego wyniesienie na urząd hazzana w Haliczu w 1929 r. Przyczynek do dziejów liturgii karaimskiej*. „Kwartalnik Historii Żydów” 2012, nr 4 (244), s. 573–581.
- Gini, Corrado. *I Caraimi di Polonia e Lituania*, „Genus” 1936, t. 2, s. 1–56.
- Gini, Corrado, *Inchiesta demografico-antropologico-sanitaria sui Caraimi di Polonia e Lituania*, „Genus” 1937, t. 2, s. 236–237
- Kowalski, Tadeusz. *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*. (= *Prace Komisji Orjentalistycznej Polskiej Akademji Umiejętności* 11). Kraków 1929
- Mann, Jacob, *Texts and Studies in Jewish History and Literature*. Vol. 2: *Karaitica*. Philadelphia: Hebrew Press of the Jewish Publication Society of America, 1935 (II wydanie New York: Ktav Publishing House 1972).
- Pawelec, Mariusz [rec.], *Stefan Gąsiorowski, Zarach Zarachowicz i jego wyniesienie na urząd hazzana w Haliczu w 1929 r. Przyczynek do dziejów liturgii karaimskiej*. „Kwartalnik Historii Żydów”, nr 4 (244) 2012, s. 573–581, „Almanach Karaimski” 2015, T. 4, s. 269–273. <https://doi.org/10.33229/ak.2015.04.15>.
- Pawelec, Mariusz, *Aleksander Mardkowicz jako kolekcjoner i popularyzator folkloru karaimskiego*, „Almanach Karaimski” 2019, T. 8, s. 157–174. <https://doi.org/10.33229/ak.2019.8.4>.
- Shabarovskyi, Volodymyr, *On the Lutsk period in the biography of Abraham Firkowicz*, „Karaite Archives” 2015, T. 3, s. 119–132.
- Shapira, Dan, *Osef ħadash bi-mekhon Ben-Tsvi shel mismakhim Ķara’iyim mi-mizraĥ Eropah* [Nowa kolekcja dokumentów karaimskich z Europy Wschodniej w Instytucie Ben-Cwiego], „Pe’amim” 2002, 90, s. 155–172.
- Spiss, Anna, *Aleksander Paweł Jaworzczak (1908–1993)*, [w:] Spiss, Anna, Świąch, Jan [red.], *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, T. 4, Wrocław 2014, s. 75–82.
- Sulimowicz Anna, *Aleksander Mardkowicz — działacz społeczny, pisarz i wydawca*, „Awazymyz” 1999, nr 2 (3), s. 3–4. <https://doi.org/10.33229/az.36>.
- Sulimowicz Anna, *Język karaimski. Starania o jego zachowanie*, Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych, „Języki Obce w Szkole” 2001, z. 6, s. 37–44.

- Sulimowicz Anna, *Listy do Łucka. Aleksander Mardkowicz jako adresat korespondencji Ananiasza Zajączkowskiego*, AK 2014, T. 2, s. 36–62. <https://doi.org/10.33229/ak.2013.2.03>.
- Sulimowicz, Anna, *Działalność społeczna i edukacyjna Koła Pań Karaimskich w Haliczu*, „Almanach Karaimski” 2015, T. 4, s. 79–100. <https://doi.org/10.33229/ak.2015.04.06>.
- Sulimowicz, Anna, *Inner Hierarchy in the Halicz Karait Community. Based on a Document from the 1830s*, „Karait Archives” 2016, T. 4, s. 129–152.
- Sulimowicz-Keruth, Anna, *Z archiwum Aleksandra Mardkowicza: listy z Poniewieża*, „Almanach Karaimski” 2021, T. 10, s. 89–205. <https://doi.org/10.33229/ak.2021.10.6>.
- Zajączkowski, Ananiasz, *Karaimi na Wołyniu (pochodzenie i dzieje)*, „Rocznik Wołyński” T. 3, Równe 1933, s. 149–191.
- Zajączkowski, Włodzimierz, *Mardkowicz (Mardkowicz Kokizow) Aleksander, krypt. Al-Mar (1875–1944)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, Wrocław, Warszawa, Kraków 1974, s. 617–618.
- Walfisch, Barry Dow, Kizilov, Mikhail, *Bibliographia Karaitica: An Annotated Bibliography of Karaites and Karaism*, (=Études sur le judaïsme médiéval, 43), Leiden-Boston: Brill 2011. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004189270.i-810>.
- Wojnicz, Adam, *Z dziejów parafii łuckiej*, „Życie Wołynia” 1925, nr 45 (92), s. 10–11.

Aneks. Faksymilia listów

List nr 1.

A Max 10.01
Haber 30/11 1933

Sover da aboŭty Dostum!

Kuŭgiu jebli kotunuu bilobniruu doŭ 28/11 bizin atygu
Poertawa sudrahy Karaj Bilkin⁴²⁶. Doco kacow ketedi
kotunuu newijole jashoy chabar da ulokoy kactyshan
jarys Karajtes isii nŭti bijuneti manu negime bi
ku jeblyte nes isetledi bizin akrau pamautanwan, kajy
tary kaptangandlar karo da tumanty bututlar byta.
Necik kildiriduu Tamurga haun kobrangunda ot raclita
Luchada, irromu memiu cyhaoy Luchadan. Lucak
atam memiu Mare korda Habete, ittan edy karaj
kohanu Luchada. Urutti jarystarda hardy kutu
geneologjasy abatarynyu ¹⁸²⁴ nekicda da bynasudan
pca i Namuyu Noveruu kajy eldi Luchada 5584
jilda janalmahyudan darynaua kierebir ki edter

- "sykkan ceharabyudan jashyfaruqu"
- "Judectolŭ irbrii jipehblaruu"
- "Abgjeten edter biziei Chachautar"
- "Jurecliviteri dygualtanuu"

Da had nichronbaridan kajy kalutady kottarynda da
kajeru mereshoduu alarynyudan kilimkieu. Ie iri-
mirisidan editer Chaurautar Ribiter da kray
nichronbaridan. Ibi, ei ku Noveru Lorchosin kajyqu
ntu cyharabyrup mantuastan kotu abgjeten memiu.
Botup Luchada isedui peret isline newijole macesan
abgjetenimiu nati kobasmadypid tapuu. Ibi kauru
Lengjora kart nerseceur kadashyolunp manu nes

janua wron iin. Jykelektorin' kurdia. Jarasiz
kubimurda hyskawiktas iin ne ajadunag kamuzga.
Alymeu kinu kigiu lons bystakau. Izi serbe awir
raunatar. Hocaatar ne for ultiuawastar da jasyu
ne for iredter. Na istene, kurdali, ydauna da jarty
karyu Terininu kotura, ki chajfiriuzij katolykuzij
itine da puchuektiej kizii. Ilyu tabu steneu
sahyu iin da jashy senterinir. Ulu doctyta kutawu
kamurud birundu kindeu kajan harydyu kamuru
jarysaryuzidau da son keserucia kamuzin kiza kizoge.
Serasiz so jarystar iin ijjieu maua. Alymeu ki
kurdalen kabur ottin sifekintuzi karyu syyuduzij
karyu serbkuu da kabur eluchisicui awy jarydyu
sifek itine kizimikto karyu oxanyuzij flabite.
Itajeri ijjieu maua kordurumakto unoff on nece
kotaly, itj puryhuda kabur ottin wate kobur-
eluchisicui awanyu janyadyu kamuzga, da bura
kizp otbatar Alymeu ki kubarolytas ixterinu
wchup ot biliskur karyu jabustinkau eolu ot
kotalanga. Da awirub kote kardy se Lanolur-
mak, da halgrodziu kamus nece kotal
labutaty kordarymota. Etes ki krumedter atura
unoff, edter ki kubardas toleu, da labutolter
awdyjter ki kreginiuzije Ware berdter Cedaka.
Alymeu kamuzga ki bu nerseter cober maua
kondolter. Danc istefok. Janawen ki kamur
kumawin syyuduzij da kinar epinizii
kij wajsiz.

- 3 -

jarait ki chajifli ki siflori ude karaj diwaruy
 so bliuj di awaxya memin da awaxya exie
 karjudastaryunyu Habietu. Aplyruu oxu ieu
 ki joctu dularijayyu jarystea cyharuakya uo-
 dyju kart urocinu. Kartastos awak talyk nerstos
 "ragadoncie naturalu" Bir for ite kausza li br
 mocha kolencauun ijinu, kiep sobbatawau. Aplyy
 halzine karau lujrutkudau dancuonim otteu
 ex chatta uroca ietue igiu Charrantgheyy.
 jergicude Charranyu kirekli har bir scrlita
 sawatua. Itaj ephady li aplyy joruskajdy beru
 kausza materjad kart kamaudau. Pmisa
 ajtymu kausza, ki mudi 5-6 jst arta aygala-
 dyu Aply karaimetaka urumale artyleut histe-
 jayudau karapanyu halite. Pimijmuen
 uheliere li aplyy kigiciedojin bastymala.
 Da uemijmuen bitue bomeu sowa. Kopyaxu
 li aplyy uroca jabusturauu li li b. b. b.
 Tapskys ay usajochanyu bastymaska karaj
 diwaruda to kotauu beru talyu. Zpiz
 jo, kotauu uelima ay, so kotayrua eximite
 nepine ki bowly munda haur bir ayu kopyax.

Serameu hali samuhumw ieu so cartihie
 ieu diuui jorimauu. Teuri alystahaj ieu
 da ihej smarata har iseruwade.

Auu tabu Teurizie beru di bura jorimauu
 sawuau. Irim band ieteh bawudau

mate ku is rebenti unau asty. Sex barady
 shdeax ieu kajepu asty ob washttan barandun
 lejrshtantun Adonaimim kosuramen
 sruim Charanun arguatsnyyda. Wate
 ipe kyoma pauwantan ku eshty akarystnyy
 kajarynimeu bastaruna Rabbi Abdeschaj
 nyu kajepu kahar eshtady es Charanunja.
 Kei unau kotus chajot h bn kei tabusdeterui
 kajepunuu bastaryu nehtuna aty betui.
 Lea kajepunuy has liiu n for astyke bittler
 da ausajeter.

Kleinijunee wtk padatua kamszga
 es kos sererimulata the tigrerunee bikkimui
 sererui beta karylunuu da bar jebes ktek
 serui.

Flamense harsimueu huttuastue
 kamszga da hatide seramen sahat ta
 kistawster karsiter satymabrua iudrady
 koraj krasuy bren sererui. Lotunen pol-
 diruo baharyu. Wate bastaruna mufu
 Lubunajunee ko ku contra bouos mores.

Posteum

Zarach Zarachowicz

mit bitenue, kalsaryyda fustady
 ksp. bittler kajepunuu lotu raudy;
 100-200 jrs jehau karkisoga, karkaga
 koud audau beri. Delanueu sererui
 alardun yharuna nelanadan, kiocime
 koraj serue asty 65 ten de ijemeu
 atony kamszga.

List nr 2.

AM 10 02

Habr 9/4 1934

Suw da abagly Dostum!

Sifekhusari kabut etim. Jarmuda kirkki. Lake etimen
Kamduunzga kutumalyngyr iin chamer byta, da kolamon
bilne kuni ki mendi kii kutumir kamussu usunde kutum
kumodimurud da bar jashay isherimurud kytyuhau
urumunzga. Jashay ereminir kirkki kigii bar karaf-
Tarda, da jashay kigii kirda karaj ki kumegij
jashay ereminir da jashay kigii, jashay
aron da kirkki karaj esi byta. Tuni kirkki barjaryn
kijik kirkkinder ijigij amarmak bar jashay isherimurud
kirkkinyngyr da kirkkij bar kirkkinyngyr nish
jashayandy namikhinde jashay kigii. Da kotur
chaymasarynda honn, da men karm berimurud,
haini atar serdter kotka sosterin da men isherimurud
kirkkinyngyr."

Seraw barimodu kotaryn iin mendi atar
karaj karmurud. Juna ajlymeru ki kytyu ki kirkki
iine, ijigij kamuzga barimurud kirkki kirkki
kirkkinyngyr da karaj karmurud kirkki, karky es rarm-
nynda ijigij barimurud kirkki karmurud da.
da kirkki ki atar any barimurud da da
kirkki kirkki karmurud kirkki karmurud
karaj karmurud. Karky karmurud karmurud
karmurud karmurud, da da karmurud kirkki karmurud

any karaj serine erinin, xabarucu kuni erine.
 Os asi bolxate sahquoyu ki cuxk adabohe karodumudun
 qhoyayun ucu karl bolik hay estaru wandayun ki
 ingillich keta atyucu kis arinda. kale kicimedi ki
 halogredojun ki ardyhyuda xumaradyun. kale
 antyok sartew ki me kadirdaness: janykka cyhar
 mahyuna karaj xumarayd xytarunen ku adanyy
 ki xastannahaj ora xymahaj arlyk bolun,
 xghannu hucim qen claxunaru, kaxymocian ot
 esi kutajda ucuwde antannajd. ingucic ki janyqdy
 hay Tara serinde.

Kate kaxymocayn xaxqolokany bastymakka
 ku janyqun ucu karodumuge jodun, to isawa-
 mow ki bolun jaxulice.

Xuyun icin xaxqolokax junc karin
 karodumuge bolunen antatma ucuwa qeraty
 icin xahyuhaw janyqumy. da eqer to os
 janyqun bolunsa ughaw karaj xumaray
 xytarunen os karajuy ki xgharhaj astax-
 unatun ot bolobserin.

Jax xerter keta da bas jaxqy xaxqolokata
 karodumuge hunden xijty elbyte joxi-
 ni icin mahoxajunen bolobserin

Dectunur

Zarax Zarachowicz

1. Terenca terca karodumucun.

2. Os xahyuhaw bolobke sodun bolobserin ucu
 xumaray icin "janyqolokax" xaxqolokax.
 da kaxqolokax xaxqolokax bolobserin.

27

List nr 3.

AMs. 40.03

Haber 9/5 1936

S. 100 da abajly Dostum!

Katemeu abajlygga ulti tabulak byta jushy berusir
 irii Veludim auz bir hien byta, da bar pama-
 upuda uchunahunga laudapredim kerekh karaj
 serine kiziruzurim. Oz koroloi kart karaj shartas
 amak jushy, slyt by karaj serii ulti ushatykh byta
 bolatavir hien karaj serine, da sytura atardau
 kiertki shartas murtat.

Kotameu kiltirine maus bahawa sudraly
 kiziruzurim, ki auzatkozim stury shorisorie
 subnatua. Kiertki ki halizim bary koraly
 ulti auzatlyk byta, negime ki bi shirija,
 hajy bolatlyjt reuntijde kizim salymatua
 kizimajty kizim, da ne aptura murtat
 irii?

Adressi N. Stribnomovskii. Kizalov
 ul. L'itak 31 m. 5.

Bar ushatlyk da bad jushy ushat byta
 kizimeu kizim serine.

Dostum

Anna Sulimowicz-Keruth

List nr 4.

4 Ma. 10. 04

Habr 20/6 1934

Siver da abajty Doctum!

Zorn bas unak byta atynda since Doctumun
 tabu etunen karuzga os janyby keru inu. Ne for
 janyby janyby tyklar kicliresh janyby kitar, kirtoby
 Karaj Avaruzyn. Utte sebubik byta ushynmen
 har bir serui andau, da artyky ceberobiter
 unau arw do pok sahytary da tele titer. since
 Doctumun ejyredyghantar icteri istine atynyn
 Karaj sirsuzi unu jibe hamunen saupinen
 besegui kerimuin, Karaj Avaruz

Utte emu kojunahyuba ushuchim jary 24-
 nykny karaj 2727 atary inu da kicliresh
 karajlar sertersuzi ki kiep fortar karajtar
 exter hem orqiter khekiz bhsuden karajtar uzga
 berirediter Karaj ataryna at, kusini byta
 Pabkantaruzyn, kojadohac pabauly tynghos os
 pavauly unuz istine Amjagadejia. Aj bajyk
 manerak bolunahyjdynus ajlun. Isabonuz
 nuda Telomier do orqic eruetob.

atyke sarten ki erwin jorasa ex janycygoda. ki bi
 iemini luluajia biyellieniu; kotanen kawada -
 ruzni opuntia karaj Anawida nece sex kapren
 jabuchuramu bi brolama. atyke kerakoti os
 at da sztyl Rabbi ed: iudezjein auzi lyta,
 da lundij kreitak at hajif ki taher mahaj
 arbaszuda egie karaj abaruru, astelaxy
 ki panyalyngager bu at ise biri liwilti
 abanyzoda. dnyo icia kauru for kotanen
 kurodromu opuntia bu nece sexis os
 alicia karaj Anawzuda.

Darusdu nendij abaryngy brier
 kanyustardada elob janyzidau edemiu. Rabbi
 Tonja jeter mo Karzic? janyzidau ne
 kotanen? da egie abaryngy.

Anawozik da wartydromu bi janyzidau.
 Dit tuba turyzic karbi?

Lexter: kote bartydromu ba janyzic
 kotanen, mohoradromu brolamiu,
 wartydromu erwin, janyzidau 190.

Dacturus

Sarah Lazarowicz

List nr 5.

AMC 1025
Hahn 79 1934.

Siver da abajty Dostuu!

Komissinde jashy jetynyryzy, kesanen unde
atnyryza da kesanen akub etne ki
tutunindan atnyryz any. Ot Tuni mashlatti
koshaj bu jashy josta jgij Karadunni oga koshda
hwa kaja kishiti da hi bu jri koshaj jety ksta
kajjanyzlyryza bar jashy keteteruwtion
kajany Tuniolan isanai z.

Oj bolokia janturawen ki jaryzsh
karaj suaryua. Chaly hadirdi ot kiorimur
Tuni bir kisherde chaz "matporau" usjuse
ki sudraly k. et. da sti kalyphan kuentij
jaryz kushij Karadunni, nate unu forda
Karadunni oga ajtyunen ki ot jaryzly talyz
alyz fajdatyry, any icim unude jaryzhanza
kire sora torade "salyzshy unadaly kintocui
icicicui kajonni jostaryua has bi dromin
(Dunni 32, 7) atnyryz bu isten da
Lurharua ketjunen Karadunni unu koshda
hironn byz- koshocca atnyryda ochwontaryua.
Lunashy Karadunni Katicit beoz 1687 j. shan

Prinici kard jazykarska antykej avor. data - tar
 byta Laucy iici ki kard jazykarska na far avareta
 kimitandim istene ku kisi sici kajjalzky
 iici anyu.

Kivaci byta bar jashyryu
 hgtetenuu bolokimui na kotanen
 pekut etne bar soderimui ta
 konjlanua alary ataj eci abesty
 jol daryy ega ta subdany stawa
 ryuyya, hannese jaxaradshantat
 da legicuroj shantat beshantat

Dacturus Lavas Lavashovny

List nr 6.

AMar.10.05
Halicz, 4/2 1935.

Iwan na aboity Postum!

Sifekunisi: habus etlin. Wrah zaman jomnadren
Kamuzga nenude da binas bis abba. Jokedi
hee janytytyhyen ki usahaj ad: any abartuna sior
dostuna. Zal da jirabrah mandardaa jostu
ataje hee chabaryu terkuch sioi dostum
bas abhyjoty mawa nendij janytyty abartuna
negjuse ki bitenue kelo zseriussioea ki janyta-
nasir kair bota, Puciwir: bota da karaj sarketa
Pus jerunde. Tinkimusi has kiabe asorata
astpawen negjuse ki kucates u for uttuta
madtar da janyty sioi u for arrale. Tinkuli
jirunde ataje ishyjoty mawa kioz ister, staj.
Ki asortat bota stemen of chalyz interimbata
+ qiu kullubruim. Jomun: sioi anah kala stema
joharby hijje ki sastutata lubyty bini da
ntawarymny. Kartrak kypny jnyjoi: gijma-
njum da laby sakarda. Jomun: jnyjosta
lullum awar chendrim ot laby sakarda, nta
hejyime janyjosi buma chalyz da boretuda
has kiu kistun jirocha jomun kumiljot bota
da has kiu jomun 5^{ci} sabatta tau sarawunda.

meik sastuburu kawa da sastuba ehui j'vini:
 mi². Genuada neudij j'edoy labanteyyga?
 Ohteracuu kamuzo ki ij'rau mane kosh'j'vinijs
 staray lepdandu eli aracuna ar'vintyryyru
 Oji nese adau tutunda kam antyga ij'ne
 neudijoe baron. j'vinijs. Goluonovica tutund
 ij'ne neudij's pysonatas: Jeterela, Pavinb
 k'la k'vintyryy' m'vinijs ar'vintyryy' k'vini
 valyatuna hu fajdaty j'vinijs. Munde berdy
 ij'vinijs. L'vinijs. k'la ar'vintyryy' m'vinijs
 karajtar ion, anyu i'vinijs erime L'vinijs
 m'vinijs. M'vinijs j'vinijs ij'vinijs k'vinijs
 j'vinijs k'vinijs k'vinijs da Ohteracuu
 k'vinijs ij'vinijs ataryy kamuzo
 samu vj'vinijs neudij'od i'vinijs.

K'vinijs k'vinijs k'vinijs k'vinijs
 j'vinijs k'vinijs, da ij'vinijs k'vinijs,
 ar'vinijs j'vinijs, da k'vinijs k'vinijs
 k'vinijs k'vinijs k'vinijs da k'vinijs
 k'vinijs.

L'vinijs j'vinijs ar'vinijs
 k'vinijs k'vinijs k'vinijs

Pau ar'vinijs

L'vinijs L'vinijs

Adressi A. S. Keruth

Krasov
ul. D'vinijs 18

L'vinijs k'vinijs j'vinijs.

List nr 7.

AMax. 10.07
Kaher 14/5 1955.

Iwra da abajty Dostum!

Chawpiz tabutuktarbyta Kistumen atyqwa sira Daxbunur
bahaly bermisi iera,

na tamasadytar itiririz da uttu axomarkybyqyqy
lixien istine Karajybylyqy da abajky Karaj seririz!
Na kwap ebi zaxu utiriz bu uttu iste! Kistumirka kabi
yalyqyqyqy kordan da kordan negime ki turdu
kanyal kapyu ardan darga xumaratara Karaj xmitary
dytyrma ki bu se, ebi isi ~~to~~ ^{tamasaray} ~~atxatxatay~~, da bahaly
nyqy mli uttu, cyier istie abak ki jomutobamusa
Karaj seri byta atayz labate karatay naxqwa
ne for arharady. Karaj ser. labiqi kerehidu qjatma
nyqyuisawitary, da komutuma atary komus
serime. Jom baranyqyqy abajstua ki
Saxruu da Choxatataua nyqy bez kaba kaptahan
da imulutana - atajoh kiorki - Karaj seririz byta
da bu inder kerehidu botura ibur kaba bar karajanyu.

Tiqitumen bilbunni atyqy byta. Turimie biqin
kisturinden kumendi kaba kumetqyqy bar jachey
socerisewi, da testurhaj bar jachey Koxosimisi, Iwra

Dostum
Zarax Zarachowicz

9.8.
Manayuda Kuma jom
pary kaba araxatay ja
nyka qumaly iera Karaj
Ser jolwun.

List nr 8.

AMC. 1003

Halite 25/6 1935.

Siwoda abajty Döckum!

Kändziumohi nuudj de Karaj Döckum; lothwagy dcaumung
 utlu bjesetca. Salyky hounesse bjesedti jiregim, kiersca
 "Karaj Dcaum." Sa bar rjy-gwars, awca seraridca, arlyky
 sutawadca maug serca ajlytharca Siw. Döckum. bja.
 Kieretly kanyjumeu serterwizui, aslekarbasimca 1919
 abumung jemesse jo! Kalsoi regizim: kiskimca karajy
 Dcaumy (vivat sequens!) etica "Tary Qerzomim"
 janyawgy kireliti, toms ajtyrimeu bjiu aralyta, utlu
 uslatyk sajsunawgyda serterimca jowomawgy otawymca, amp.
 Bredca uolabyllykita ser koidarunawgyra, barawlytas
 terca salystar kanyjary utlu tawlyta, suwajdica
 utawymcau gwatima nuudj de jalygy joi kiskis-
 makka kismetwihimizta. Ki kalygi sakawaty ta-
 buunawgyra kireliti: onkatumak, kimorse har bis
 nely kireti karajy jat-biwilati: kiumjumeu uolca-
 da ataj eri: kaptaki jergistarde kiumjumeu kae
 koxhawmaka. Olyk uen karca, etim de kalykne
 barime utlu opjymist sa balykumjumeu karaj
 kiskisimca istine, awcake isanc kista tuwizigie isanc-
 mite jartylhas kiskisawca, skiswi jandim ajtyrime,
 ki kirek barbyd nuudjy is jashygrakawmichime
 kiskim abemti: kiskunawgyra.

Dżinn nasidaly Chachantai jarastai er sofer erinde
 ki suarumaly dżumaturu lojanady Tera istre.
 Na aralyk Tera labutady, dżumal agra, oronca
 aralyk dżumal ki bixirubdi, da suarady, korus
 kralite herbate, hewa rathauli Zurbite. Tisumehi
 Teranyu, dżumalla bised, da eb angu
 suarumady Dżinn bixm histojanyx, has
 abtan istre huiis kizge kizgi, risti.

Mlymen ki bixm geratjanyx bixit audij
 ehov nenujbe ang korus bixitai, bixreob. Men
 bilowen bixedi huiis betherel pamautas
 Karajtarga, kacan atas editer kupertahastar
 kizap kuli gjarat kushyla, ebe Terin-uwachbata
 kothaj aris seui angu - kutiandy atary
 jamaudan da kataljady kizgi kutidunata,
 da utta pibhina Sincaba jachab kuzaki ajty
 bixm iia wteribata nariniw Cepurjanyu.
 Da kataljanyu wlauda seui utta utta party
 da xynite dparty, da isanytas seui ud Huiisany.
 E pama anyudo bixirimeu kumrga nenuj achaly suar-
 maba byta bedurwain ijiu maua egr - yu kawi da
 da nenuj jachey uerogie jfandjanyu bu achany
 mguce ki bix haw kaidarabir dżumal jiu kumera
 kataljany da has bu choros barad bu jingie.

Utta rixiri Karaj jaxatany kregi jidim satju
 stwa exme waktjany kamptanyu Pies-wi exce
 Anurumachury 4 itaj ucita, bixmejuu ucita bixmas
 gotur atoy kotamew kofina huiis maua, kadi er
 ajtuna salmasma maua bu xpreuplat. Da

(Vertical text on the left margin):
 Kinas uafidra ang salwa da korarabir jachany. Ublaw Tera
 jmas. Huiisanyu kumrga bu uce ag karaj wakti wajmce ki
 dżum ki bu tera Tisumehi da wakti. Dan kataljady ajty
 da istre kizge wakti istre da wakti maua kizgi huiis pibhina

List nr 9.

AMAR. 10 07

Habix 28/1 1937.

Sivca da abajty Doctum!

Bildirenen urak kicubunok byta ki iggca kostanyua
12 kilab Karaj Araryn N. 10 er vactynda kambut
otlira da kleginivne hieo kextirdin (Tetovix)
masynda Habix dymatyrya.

Mishuttuk byta vchidino ki ku emoraky kitab.
kajoyu jarykela yharavix. Antanyen jachey to
skhatony, kajoyton syttas otlety spumehine
ki kshu karaj jarybany kajoy janyardi da
jarytyredi kimix vricaryu kextiridinisna
da bartylganyryu. Jitynen amak ki xachunt
selmedinix mofta. Do janyri otlu imiximix
bater lalanda hieo kicurek. Lechitunne bartyl
vbaranyda Karajanyru otlu Habixto bartay
kaviximix rivestis da hamuseo vabanyastar.
Janyu ehajofetunen ki haligedojim jochis
kotajyryu kergime dymatyryryu. Cha-
karsany ki vityryvax kascyryu krasany
da vatyryryryu kinix to suraja oranyu
kaviximix imanyu kinar. Kavix rivca
Doctum kutaj rivca vtorimixim, kutaj
kajlorbau anar, da kutaj kajoranyu
anyu byta ki haligme tar vactynda

katyrbajin any? Kieldi eimie mekka ebgie.
 usini kosarebitos da serbeti, reditos ki katyrbaj
 luanany da ralyryu hurkaj kyzuda, - -
 sterudi bytuna kuuu. Tsauanen ki katyrbaj.
 ranyreda lubeanygo sarkary, kieuuimeieis
 any da bixuui inuud muntunax. Da meude
 hardy kausa ranyew ki karaj Anary dalyuda
 kiezixiisr kosnotubibata Tenuuwa da itegi-
 nishala kuuu uira.

Zaraxa keryxter: inu prof Guwa da
 jondabimura inu Cronastarko. Tiuu uenu adaw
 jionetieu ki bundij tercu nerredieieie
 mundij rez ajfajimie. Anata beremueu
 ki ramandau ramanga egiu utuwa
 biieie jakushuadta da egiu coharate.
 biieie kierzixetle. Suranew edirek tris
 mo koluma biieie nebe editeu ki uira
 abalarynyz da itabarynyz.

Kiwabi tabu etenu bar resarsis'ieie
 erumdeu nuteu beremueu kamego, abepdy
 jod darynyz egi da siver usubarynyz egi
 da janyj jodgo abhyrbajimie bar jushy
 byta, da suarumak beta bar bylyk-
 larynyz egi, da kos amie muntunawa
 uir jimeu uimie inu Kapry awatran
 sinedi kameuueu bar issidi ki beta
 karaj j'ragimie

Dobruwa

Forma Zarachowicz

P. 5. Pr. 2. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

List nr 10.

AMur. 10. 46.

Halici 24 1937.

Awwer do abajby Doctum!

Buzjanda ee biziw Turi bizjense do satyrtanuna
awer uweziwimixide, bizjensim artly artly chydymnda
ho jitsahy Peachygo do ut hojody nelyhadajon.

Pilshimur hojygo jachybylynyrdan do dootta-
hismuradan unawa jadyngyr, kichlinda unaw bi
utli bizjensim, hojy im chydymnda ho bishim.

Seby unawa utliwma jaryrtaryngyr, nejnec
bi wyjnydyrdyter ekstrunde terca subyrtar, do euk
jachy bishar, hojyrtary bishimjadytar jowar
jor hatyga, awer ektledyter bishim bizjite wa
necur bizjite refiratarga, hojola hamatary istne
aishewlek. Iranyu unadytar et bishim eringy
hojola tabutady bishim - Karastarygo - edirak
tandary. Do edirak tandary barylyx utli
simumyga satyrtar, do jottim unaw, awer
jottim bi unumehyter awer irdyrtar. Do jachy
jottim - ajlypuna soyl - bizjensimjotim hamyr
kapuradyk, do bishim - unek baryrtar jady
ajlynygo sandraky karyj hojynda - awerak

samaraty uin histyruu bixie botaly. Krijisim,
 ki bu histyruu nenu entene. Pijie bixie kerati
 balena, ki bu belgih bixie ki botalyta
 hadisraupenter. Krijin ajtuna ki as panangra-
 dejin laidne bixie da nuntunawajta bixie
 yu, ajtanen hainu for baryga, krajy
 bixie atian indetedi. Karajyk Bixie
 kixab. xexclater nenude histunawajta
 atar histunawajta hainu bixie jixie
 dxyruu ajdohantary. Bixie kixab is
 da hainu on for is, har bu Karaj bodas-
 unalyruu kixie da unalyruu kixie.....
 Janaxu bixie nenude ki kixie xj yetyruu.
 Bixie xixie xixie nenu kixie bixie
 histun!! Wale har bixie xixie kixie
 har bixie xixie ajtanen ki Karaj
 xixie histun sarwatix nenude bixie
 da ite xixie bixie xixie xixie
 Leantunur bu bixie xixie, undu bixie
 ahany kixie jixie bixie, da
 har na, ki nenu ajtun ite bixie da
 Janaxu xixie xixie, bixie
 bixie xixie xixie xixie.

1 xixie gaturuuy

Rožkyja bunda eriniv aštun me exx, antamaly
 iiii, hau antamalytyghy iiii do hauer edirala
 kotur, ašlan antamalytyghy iiii isarimim
 janyuda utrimimimim, vate antyk sartyu ki
 bi huputydy marox bu indetidi vetykto heta
 heta emejuniv atar heta aštun erinim da
 me ja balyun karotimimim.

Othramen ki saharysta da ašta heta
 ot hiny, aštin, ki janykta vetykta materas
 - heta karaj materas - pashmeti isarimim
 ynyunim kajyu Pabba Pevaniki yotydy vate
 jiltar. Jiltar, aštinim: jashy ki aštinim yotydy
 Jogyi heta vetykta atary vetykta da
 heta vetykta vetykta atar iiii.

Hauer 1922 jiltar biagrafayunim
 Pevanikim - kajyu vate vetykta
 jonyr heta heta iiii karotimimim -
 heta heta heta da vetykta vetykta
 Salutady vetykta Charva kajyu vetykta
 jashy vetykta vetykta kajyu vetykta
 8000 vetykta vetykta heta vetykta
 heta vetykta vetykta!!! heta vetykta vetykta!!!
 vetykta vetykta vetykta heta heta
 vetykta vetykta vetykta heta heta

Laryu da referendū indetyen, Opaak eadobanū
 (leuy barty beris kōj'anyora, atōj er barty
 mude bartyhan / pabbandatōj) samaty laryu
 laryu nua ir ehaban, tōj'ir: Da buma 8000 !!
 Naly hijemūn ki bō nariē ekty, da hūmū
 artū hijemūjanū bōlōjy bartyhan anis
 lōu, ut mēttā bōs bōj'oyū any mōlōmā
 da elōmōtōj'ō autabū. Kātē y'faxer ki oō
 pargandy angħa lħudē, da buma sātōu
 Kātāy ut māmā sūmōtō bēbē jōtī
 jūrahilā bēdāhū, da jōtī mōhōrātā
 mōhōrātāhū. Kātē hijemūj'ōdōmū māmā
 chakar lōtā ki jōmōmūn ut jōtī bēhū
 nōpōdē ki bōsāhōj'ō tōj'ōmū bō
 mē bāhōtō bōj'ō tōj'ōmū. Bōtāmān
 kōtūhōlō kōrōdōmōj'ō bōj'ō pērtōtōu ki
 mōhōrātōj'ō pērtōtōu, da hūmū fōr
 māmān: kōmōdō kōrōj'ōtōj'ō pōrōj'ō
 hūmōj'ō sōi tōj'ō sātōu kōrōj'ōtōj'ō kōj'ō
 kōj'ōpōmūn utō amān ki jōtōtō !!!
 Da bō māmā, kōj'ōpōmūn bōj'ōtōtō Lūmāndā
 ut bōtōtō da tōrāy sōj'ōmūn jōrōtōtō
 aly hijemūnōd. Jō bōtōm kōj'ōhōmūn
 sōtōtō bōtō sōbōr rēmōrōj'ōmūn tōrōhōmūn
 sōtōtōj'ō mōtōtōhōmūn ki bōtōj'ō bōdōj'ō amān
 sōtōtōj'ō utōmā sōi sōtōmōj'ō tōj'ōtō sōi anyō.

Tōj'ōmū bōtō bōdōj'ōtōj'ō, da bō jōtōj'ō sōtōtōmū
 sōmō dōtōmū, atōj'ō jōtōj'ō sōj'ōmūn jōtōtō
 sōtōmūn utōmā sōi sōtōmōj'ō tōj'ōtō sōi anyō.

List nr 11.

A Mac 10. 11

Halina, 22/4 1917.

Lwów da abasły Dostum!

Duzgiu daly edy eaty konim. Uduy bilhaini jini,
 kas karaj jiragim byta bijendim o bijunh shabargu
 ki kamur sired Dostum, jolgyuwarix kichne Hlabi kic,
 da hainu mendij shibite byta! Shyllyk dranyu byta
 da at heniun byta tujanen ki oi utu Pemat-kajyru
 kamur sired Dostum kistlerinix kigie Hlabite
 kistlerix estajin jalepohu saupidau Panasaryu,
 da hajyru jandryu da hirsidun bohup bilohi
 shataryu karaj aranyu jiny byta da kiwirip
 maad kas bijunet aranyruy da kistlerinix
 janytye inenimixini, bijundinix jirekarsunimixini
 da sionu mafolin kichkunix dranyu rajishantoga
 da langhyssyechi wotergio. Supinix in bijunden
 kismasder jirekarsunix kixini oi belgib kigie
 kasad sordidan utu ^{wajuninix} wotergidat inenimixunix
 shajarbix oi kamara sordun.

Bijunh shabax kasus etirin edi kiregin
 shasi sofirada? Da bi unate atlyoty bijunin
 dranyu janyruyruy, as jolgyuwarix shasi sofirada
 koudarkun wenasaryu katyna janytye ^{dranyu} inete.
 Bi jide kasus sharbix sired Dostumun, da
 bi jide shajarbix ut Pematny.

Haligin med en janyundau shokamun

Kamerya ex koitkamu byta. efu bar eli bala
 jiwunisia koitabir Kamunio sira dostun
 ki bar kutujer jiwunigie, ostunna da
 komua habutuan ramanyuyada Halicka
 Pitunijunio injunio birigi buniy kabaty
 kamunio usajolohanga kimo manunin
 latun, wate birni aptunio, jirekte-
 riunio bututur kajluchawutur birigie
 kabaty kohanyuyaga da jekir b'atun
 kajarmen arhanyistun awir ramau-
 harunio. Hoc apolaja bi koitkandun
 jaktun da man awak kotunio Tunio
 bi lialite da sawutata tut kaj birni
 da jekir birni kienun s'ed da kabaty
 kamanyuyunio birigieciuda farotyuy-
 unio.

Erindun ataj iri kabluniohar
 wogio usjumatunyunio kolamen asty
 atunio, awatuna manio ne koinio da
 ne sabaty birin Halicka.

Ataj kaku etamen Kamerya barunio
 inio ne jardunio manio ut bala inio
 kajarmen jurekua rufardj jurek ulcun
 kamunio inio. Aptunio unio ki burunio
 bidajunio, kirelebi kotujoty birigi
 usjumatuna choty bir buniy. b'atun.
 Jilunio inio kaja any saladur, kotujoty unio

umawada bilsiruna. Senu merenude atyobis
ku bilt.

Da bati bilsiriruna kauraga - amisa
hauru hijunadunye ad hauru ini - ki
D: Lwi Kohen, anbyu sda jurika sy hardy
nta bilit baluchi sin Karajylynyu. Da
ku bilit syky sin yartata. Da adirek batur
kauraga sy yunolymakun batur
'natatanyu' kajeyu Kapten N: 89 Hajutunyu
16/4 1937 - jan 7. Da unisa ot antaturale
rabbananyu serinde.

"D: Lwi Kohen arajsgegeben a wichtige
werk off englisch sygin di karaimen.

"Der bekannte jüdische schriftsteller
D: Lwi Kohen hat in New York veröffentlicht
a wichtige wissenschaftliche werk
off englisch sygin der erhellung
ygu der Karaimen sate.

Dus werk is erschienen yn toponer
Verlag

D: Hiner Leib Gordon veröffentlicht
in "Morgen Journal" a vorymen
artylisch wyggini werk, sin syichnet
sich ojs, mit sin sin 211-1015, yn
oich mygt dem schönem stiel.

Lwi Kohen yn bekannt yn Pujba
als journalist yn belarisch. Er hat
a seit mytgearbeit yn "Hajut"

1) omytanie, andyja

habendig, ¹⁾ "היום כדור" zu Loni
 kajhen arajugelisetten zu Amerika
 zu an universitet, so es hol
 halsimunen azim Dotaler libel.

L. Loni kajhen schreibl oich
 habreisch?

Ajjetunen kamizun vertunise
 ki Pabbantol ne fortok ijeter su
 birun viderunimigse. Kablypanen
 kamiza bilirun egyptunahy
 inu ka jachy bilirun da bunu
 Sabarin "Morgan journal" da. Tjibijti
 bounu ne itane so lajanady ex
 kisi wude. Ktenojunen staf kishis
 avaracture kamiza, rite cetry
 koranen birunhu kotyda anahua
 manun ka tere inu.

Serwobe vobubunen da viderunim
 Ajjetunen kochinim, kotkadya
 kajhenka juviz batunahyney
 akhly jodarynyzga da ovalany
 udunarynyzga akhly da
 unahly kotkadya.

Dochman

Zarach Zarachowicz

1) abelutunim
 Ribijje

List nr 12.

AMar. 10. 20
23/7 1937.

Sion da stafty Dostum!

Student Sulimowicz kajey ebi Ancaada
 awatly manad jubaanyy chalaad ki
 samuadi jaryhy karaj semin da ki byske
 jamanda jaryhyta cyharacix jalyhy ki-
 lalyhy karaj decaanyy. Gblunajuwad lamoda
 adam ki bi shakanga nussu kobel
 hijanyaj. Fandaw kieli amir ki janyad
 nusaad es ad apatemia iwin kajey ebi
 iwdelaw xqjyngx iwin da stafy esi nusaad
 sor labuimwalyngx iwin Halite.

Arhywa usal karalyhy fu is kays sibla-
 ladan da arhylyy jomudan zanyanyy
 da shakalyhyndu jaryhy saanyun.
 Da karyn figietaj ee iwinus kotamen
 ki jaryhyanyanyy hadly kajirix karaj
 Ananyuda.

Także uważamy, że jeżeli katedry katedry
 i inne sądy są, to są one bardzo
 ważne i one są bardzo ważne.
 Dlatego jeżeli one są, to one są
 bardzo ważne i one są bardzo
 ważne.

Wobec tego, jeżeli one są, to one są
 bardzo ważne i one są bardzo
 ważne. Dlatego jeżeli one są, to one są
 bardzo ważne i one są bardzo
 ważne. Dlatego jeżeli one są, to one są
 bardzo ważne i one są bardzo
 ważne.

Wobec tego, jeżeli one są, to one są
 bardzo ważne i one są bardzo
 ważne. Dlatego jeżeli one są, to one są
 bardzo ważne i one są bardzo
 ważne.

1912
 Działalność wstąpienia (20/2) zabrakło 6
 kopert w sprawie iżnie kulturalnej.

Ważne jest by najpierw kamień
 kłosa. Słomki: da samostas
 do j...? G...? ...
 j...? ...? ...
 ...? ...? ...
 j...?

...
 ...
 ...
 ...

...

...

List nr 13.

Alman. 10. 13

Salute 15/10 1937.

Lover da Skafly Dactum!

Opauyudaa laba etunen Kainurga kirki
 ini lajyru jiwokkunen manba berueteu-
 kinen lyta "pauby jirtany". Jot leui lyta
 ukuudien jirtanyruy, da andan rachtu
 ekincitiedini da ieritiedini at ukuumakany
 Korkine ataryu jachtu uc da rek da tena
 sahyeranyu tapmajen tenni. Ot uttu netay
 serinw, kija laaryudan Pawarusa seba-
 er serterin, da hant ser ekinciden kienteb
 rek. Utta uerulite kiellaredite bi jirta
 ukuuranyu da kutaka ingit eyutajdy
 atarga. Tenu sahyetar da uttu lajlytar
 laakolajytar at serterde, kiezki anca aydy-
 tar ^{hau} ainy uttubary utosimipensa. Kir-
 hulluk ligutady bi serterden da uttu
 lajly kiezki iwu utosimn. Suwataryudan
 jirnyu lujamea iudea, "Wacht istene"
 wacht istene, wacht atymua isten, uqyue
 laadytar kotar isten.

Tapmajenen serter bi usajdohanga kiese
 kosaqjue uerde utajen utalame

mactacum bu lamasa jirtanyu. Chaty
 kumota da anota da halux erpi kajla
 jirebi jirtanyu adau jati paryuimisiu,
 kiertidau nuu kottan da emi rli
 aplymisi kiertu emi da kujumisi
 etemu buu erpi bu kiertali da simuli
 xertuui necite nabujid, jirequi esedi
 da sahyanycubeta xhamuui kieu
 outate t'rgie da ajtawu neri ajtaw
 Tarada. Titi utus utu da alerty,
 ot chautyle ot utu ot uym?

Gardyese utusimirota buusij
 donya jirajdy da wajdy birgie
 balyumua isauu byta edireto taudaga
 Mramyda bary jethi lici bar bu
 chatlar - ataj atemuli necite korrally
 wajdytary kiertalidites jachyrok -
 talumalyua baryqu ne birga
 indej bix karajtyle byta. Kiertebi
 sucala tista, andij neta wajdy
 bityrij da wajduar ujjaj ajtuna
 bu chatlary - wajdytary halqyredjin
 daryumajdytas arlarynda jirete -
 riniu, da jergitakine atarga
 has birtuui chatyua kieu, asa

kasas maligra kiere, anyu jergicini da
 anyu sinu bu uttu da fajciaty iste. Perat-
 targa kermeneu nuluu sarktu bi bitite
 ataryu syjyudy pumalyjdy.

Binu kretatlyk kirlilite kierebin
 krep chisileketer. Da jachtu kardi elciatite
 bi awis koshaj jamaa any, da barqmas
 kierekete jachay uttu da iserlik bu is'ku

Siner doctuna kajor has atlan istene
 kerepied: uttu sinokhru uturima
 kis'gidi jergicini sytyrak oris bu
 uttu da awis iste.

Krep bar sardrimesta da jachay
 kerdarimesta kauraga sine
 Doctun kirden jirinu keta
 kretameu totu jachay isantardan
 Doctun Zarach karekisin

Jachy jerdany kordundun
 kerdan kerepied.